

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Etenduskunstide õppekava

Tuuli Torop

**SOOLISELT KAASAVA PEDAGOOGIKA RAKENDAMISVÕIMALUSED EESTI
RAHVATANTSU ÕPETAMISES**

Lõputöö

Juhendaja: Ele Viskus, MA

Viljandi 2025

Resümee

Sooliselt kaasava pedagoogika rakendamise võimalused eesti rahvatantsu õpetamises

Käesolev lõputöö käsitleb eesti rahvatantsu pedagoogikas esinevaid soolise binaarsuse ja heteronormatiivsuse ilminguid ning uurib võimalusi, kuidas õpetamispraktikaid muuta kaasavamaks, säilitades samal ajal rahvatantsu kultuurilise olemuse. Töö eesmärkideks oli välja tuua eesti rahvatantsuõpetusele omased spetsiifilised binaarsusel põhinevad elemendid ning sõnastada õpetamispraktikaid, mida rahvatantsuõpetajad saavad kasutada oma tundides, et luua kaasav õpikeskkond. Uurimistöö metoodiline raamistik tugineb teoreetilise materjali analüüsile ning empiiriliseks allikaks on küsitlus rahvatantsuõpetajatele. Töö tulemusena tuuakse välja binaarsed elemendid eesti rahvatantsu pedagoogikas ning väljakutsed, mis võivad nende kohandamisel sooliselt kaasava pedagoogikaga tekkida. Nende kaudu kirjeldatakse ka konkreetseid töövõtteid, soovitusi, kuidas toetada erinevate sooliste identiteetidega õppijaid, luues kaasava rahvatantsutunni, mis väärtustab endiselt rahvatantsu traditsiooni.

Võtmesõnad: eesti rahvatants, LGBTQ+, sooliselt kaasav haridus, kväärpedagoogika

Abstract

Possibilities for implementing gender-inclusive pedagogy in the teaching of Estonian folk dance

This thesis examines gender binary and heteronormativity phenomena in Estonian folk dance pedagogy and explores ways to make teaching practices more inclusive while maintaining the cultural essence of folk dance. The main objectives of the study were to identify the specific binary-based challenges inherent in Estonian folk dance teaching and to formulate teaching practices that folk dance educators can use to create an inclusive learning environment. The methodological framework is based on theoretical analysis and an empirical component, a questionnaire for Estonian folk dance teachers. As a result, the thesis outlines the binary elements in Estonian folk dance pedagogy and the challenges that may arise when adapting them to gender-inclusive approaches. The study also presents concrete teaching strategies, recommendations to support learners of diverse gender identities, aiming to create an inclusive learning space that continues to value traditional cultural heritage.

Keywords: Estonian folk dance, LGBTQ+, gender-inclusive education, queer pedagogy

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Soolisusest ja seksuaalsusest.....	6
1.1. Soolisus ja seksuaalsus tantsus.....	7
1.2. Soorollid ja -normid (eesti) rahvatantsus.....	9
2. Eesti rahvatantsu pedagoogika.....	12
2.1. Binaarsed elemendid eesti rahvatantsu pedagoogikas.....	13
2.2. Tantsupeo traditsiooni mõju rahvatantsu pedagoogikale.....	15
2.3. Rahvatantsuõpetaja roll.....	16
2.4. Eesti rahvatantsu traditsiooni kohandamise võimalikud väljakutsed.....	18
3. Sooliselt kaasav pedagoogika: põhimõtted ja lähenemisviisid.....	20
3.1. Sooliselt kaasav rahvatantsuõpetus.....	24
3.2. Keelekasutus rahvatantsutunnis.....	25
3.3. Turvalise ja julge ruumi põhimõtted rahvatantsutunnis.....	28
4. Järeldused.....	30
Kokkuvõte.....	34
Kasutatud kirjandus.....	36
Lisa 1. Küsimustik rahvatantsuõpetajatele.....	39
Lisa 2. Konspekteritud materjal rahvatantsuõpetajale.....	46

Sissejuhatus

Eesti rahvatants on oluline osa kultuuripärandist, mis ühendab endas rahvusliku identiteedi, kultuurimälu ning kogukondliku kuuluvuse. Samal ajal on see tugevalt seotud traditsiooniliste ja binaarsete soorollide ja heteronormatiivsete ootustega, mis ei ole alati enam kooskõlas tänapäevase ühiskonna mitmekesiste identiteetide ning seksuaalsuste käsitlustega. 2024. aasta kevadel kaitstud seminaritöös “Soolise identiteedi käsitus eesti rahvatantsu maastikul” ilmnes peamise tulemusena, et esimene samm kahe valdkonna laiemaks integreerumiseks on kõige väiksemas üksuses, rahvatantsutunnis, vajalike muutuste sisse viimine.

Käesoleva lõputöö uurimisprobleem keskendubki seetõttu pingeväljale, mis tekib eesti rahvatantsu traditsiooni ja tänapäevaste pedagoogiliste vajaduste ühildamisel. Keskmiselt on asjaolu, et eesti rahvatantsu pedagoogikas puuduvad teadvustatud õpetamispraktikad ja töövõtted, mis tagaksid kõigi õpilaste kaasatuse ning turvalisuse sõltumata nende soolisest identiteedist ja seksuaalsest orientatsioonist. Paljud õpetajad on küll haritud ning tegutsevad kindlate kutsestandardite kohaselt, ent mitmekesisuse toetamine jääb sageli alateadlikuks või hoopis nähtamatuks, kuna puuduvad sõnalised tööriistad, kogemused või laiem pedagoogiline raamistik.

Sellest tulenevalt on töö suunatud eelkõige rahvatantsuõpetajatele, eriti neile, kes tegutsevad üldhariduskoolides, kus rahvatants on osa kohustuslikust ainekavast. Sellises olukorras ei ole tantsutunnis osalemine õppijale valikuline, mistõttu võib rühmas olla õpilasi, kes ei samastu eesti rahvatantsu traditsiooniliste vormide, väärtuste või sooliste eeldustega. Lõputöö saab pakkuda tuge rahvatantsuõpetajatele, kes soovivad oma õpetamispraktikat teadlikumalt mõtestada ning leida viise, kuidas kohandada traditsioonilist lähenemist kaasavamaks. Samuti, õpetajatele, kes alles esmakordselt seisavad silmitsi küsimustega seoses soolise mitmekesisusega või soovivad ennetavalt kujundada turvalisemat ja avatumat õpikeskkonda.

Tuginedes töö uurimisprobleemile, on üheks eesmärgiks kaardistada ja välja tuua eesti rahvatantsule omased spetsiifilised binaarsusel ja heteronormatiivsusel põhinevad ohukohad sooliselt kaasavat pedagoogikat arvestades. Teiseks välja selgitada ja sõnastada need töövõtted ja õpetamispraktikad, mida rahvatantsuõpetajad saavad kasutada oma tundides, et luua kaasav ja turvaline õpikeskkond kõigile tantsijatele. Paljud nendest meetoditest võivad juba praegu olla kasutusel, kas siis teadlikult või alateadlikult, kuid antud töö kontekstis on

ülesandeks need nähtavaks teha, süstematiseerida ja pakkuda võimalusi edaspidiseks mõtestamiseks.

Siinkohal peab mainima, et töö eesmärk ei ole eesti rahvatantsu traditsiooni ega õpetamispraktikate kriitika ega nende tühistamine, vaid arutelu selle üle, millised meetodid ja pedagoogilised valikud võimaldavad luua turvalisema ja sooliselt kaasava õpiruumi olukordades, kus see on vajalik. Rahvatants kui kollektiivne tegevus eeldab õpetajalt konkreetset töökorraldust, distsipliini ja visuaalset kooskõla, kuid ometi on võimalik selles raamistikus avardada ka tantsija eneseväljenduse võimalusi ja kehalist enesemääratlust.

Lõputöö kaudu otsitakse vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Millised on eesti rahvatantsu pedagoogikale omased heteronormatiivsed ning sooliselt binaarsed elemendid?
2. Millised väljakutsed tekivad eesti rahvatantsu traditsiooniliste soorollide kohandamisel kaasava õpetamisega?
3. Kuidas saavad rahvatantsuõpetajad luua turvalise õpikeskkonna ja õpetada eesti rahvatantsu viisil, mis kaasab ja austab erinevaid soolisi identiteete ja seksuaalsusi, säilitades samal ajal rahvatantsu kultuurilise olemuse?

Uurimistöö teoreetiline raamistik tugineb materjalide analüüsile, mis hõlmavad eesti rahvatantsu, soolise ja seksuaalse mitmekesisuse ning sooliselt kaasava pedagoogika käsitlusi tantsuhariduses. Empiiriliseks allikaks on rahvatantsuõpetajate seas läbi viidud küsitlus, mille põhjal joonistuvad välja nende seas kehtivad praktikad.

Lõputöö jaguneb neljaks suuremaks peatükiks. Esimene peatükk tegeleb tantsu ja soolisuse puutepunktidele tuginedes konteksti loomisega ning mõistete defineerimisega. Teises peatükis antakse ülevaade eesti rahvatantsu pedagoogilistest käsitlustest ning võimalikest väljakutsetest. Kolmas peatükk keskendub sooliselt kaasava pedagoogika põhimõtete kirjeldamisele ning nende sidumisele eesti rahvatantsu õpetamisega. Neljandas peatükis analüüsitakse uurimistulemusi ning tehakse järeldusi. Siinkohal ei pretendeeri töö jõuda kindlate reeglite loeteluni ega käsiraamatuni. Lõputöö aitab teadvustada olemasolevaid praktikaid ning võimalusi (rahva)tantsutunni kontekstis luues tantsuõpetajatele materjal, nende enda keelekasutuse ja õpetamispraktikate reflekteerimiseks.

1. Soolisusest ja seksuaalsusest

Käesoleva lõputöö keskmes on rahvatants ning peamiselt selle praktiseerimise olemus, mille traditsioonides kui ka tänapäevases metoodikas on soopõhine jaotus ja binaarsus sageli iseenesestmõistetav ning valdav. Selleks, et mõista rahvatantsu praktikates ja õpetamises esinevaid norme, ootusi ja võimalikke piiranguid, on vajalik eristada ning lahti mõtestada erinevad sooga seotud terminid ja tähendused. Defineerimine avab temaatika mitmetahulisuse ning aitab aru saada erinevatest soolise kuuluvuse ja identiteedi käsitlustest sidudes neid hiljem nii tantsuga üldiselt kui ka eesti rahvatantsuga spetsiifilisemalt.

Rääkides inimese soost on tavapärane seda teha binaarses võtmes (mees ja naine), kuid paratamatus on, et soolisus on oma olemuselt fluüidne ning ei mahutu alati binaarsuse raamidesse. Sugu jaotub küll kahte erinevasse kategooriasse, kuid need jaotused põhinevad teistel alustel. Nimelt eesti keeles kasutatakse vaid ühte sõna - *sugu*, et tõlkida inglise keelseid sõnu *sex* ja *gender*. Seetõttu on eesti keelde lisatud sõnale *sugu* liited *bioloogiline* ja *sotsiaalne*.

Bioloogiline sugu (ingl *sex*) viitab sünni hetkest märgatavatele füüsilistele omadustele ning jaotub meheks (ingl *male*) või naiseks (ingl *female*). Füüsiliste omaduste alla kuuluvad kõik bioloogilised, anatoomilised kui ka füsioloogilised sugudevahelised erisused. (Eesti Seksuaaltervise Liit [ESL], *s.a.*; Hanna, 1988)

Sotsiaalne sugu (ingl *gender*) on aga ajas muutuv sotsiaalne konstruktsioon, mis on voolav ning ümbermõtestatav. Tihti on see ühiskonna enda nägemus soorollidest ja neile omistatavatest reeglitest, ootustest kui ka käitumisest (*ibid*). Ajalooliselt on bioloogilise soo ja sotsiaalse soo mõisted tihti kattunud ning neil ei ole olnud selget mõistelist erisust ehk neid on tihti kasutatud sünonüümidenä. See kajastub ka näiteks selles, et enamik naisena sündinuid kujundab elu jooksul heteroseksuaalseid ja romantilisi suhteid meestega, täidab ema rolli ning järgib ühiskondlikult naistele omistatud soorolle.

Sotsiaalne sugu ja bioloogiline sugu on ka tänapäeval veel omavahel niivõrd põimunud, et muude võimalike eneseväljendusviiside kõrval tundub see liiga lihtsustatud jaotusena. Siinkohal on vajalikuks terminiks ka *sooline identiteet*, mis annab võimaluse näha kaugemale mehe ja naise binaarsest määratlusest. ESL (*s.a.*) on defineerinud soolist identiteeti kui midagi sarnast sotsiaalsele soole aga seejuures väga isiklikku. Sarnasuseks on selle ajas ja keskkonnas muutumise ja fluüidsuse aspekt, kuid eristab seda just isikust sõltumine. Sooline identiteet on iga inimese enda identiteedi osa ja keegi ega miski väline ei

saa seda määrata. See on kellena ise end nähakse, võib olla mees või naine, mõlemat või midagi vahepealset, hoopis mõni muu variant.

Soolisusega paralleelselt käib tavaliselt kaasas ka seksuaalsuse mõiste. Seksuaalne sättumus ehk seksuaalsus on Collinsi ja Ehrenhalti (s.a.) järgi inimese omane emotsionaalne, romantiline või seksuaalne külgetõmme teiste inimeste vastu, mida sageli kasutatakse, et tähistada soolist identiteeti, mis inimest enam köidab.

Põhjusel, et seksuaalsus ja sooline identiteet on omavahel nõnda põimunud ning erinevaid väljendusviise on palju, on käesoleva töö raames oluline termin ka *kväär* (ingl *queer*). Tegemist on katusmõistega LGBTQ+ kogukonnas, tähistamaks erinevaid soolisi identiteete ja seksuaalsusi, mis eranditult ei ole heteroseksuaalsed või *cis*-soolised ehk ei allu binaarsele ettekujutusele soost. Ajalooliselt on tegu olnud pigem halvustava terminiga, kuid tänu 1980. aastate lõpus alanud aktivismile akadeemilistes asutustes on sõna nüüdseks kaotanud oma negatiivse maigu ning on laialdaselt kasutusel erinevates ringkondades. (Collins & Ehrenhalt, s.a.; Feministeerium, 2023).

1.1. Soolisus ja seksuaalsus tantsus

Tants, soolisus ja seksuaalsus on kõik füüsilisuse ning sealhulgas ka kehalisusega niivõrd seotud, et oluline on vaadelda ka nende kolme puutepunkte ja omavahelisi toimemehhanisme. Antropoloog Judith Lynne Hanna (1988) järgi on tantsul olenemata enda vormist või eesmärgist alati potentsiaal mõjutada arusaama soost ja selle olemusest. Rituaalid, sündmused ning ka etenduskunstid, mille osaks on tants, saavad samuti tuua ühel või teisel viisil esile inimese seksuaalse atraktiivsuse ning edastada infot paaritumise kohta. Tantsul, sool ning seksuaalsusel toimib vastastikmõju põhiliselt just tantsude tekkimise protsessis. Need tegurid mõjutavad miks ja kuidas üldse tantsud luuakse või tekivad, ning nende põhjal saab väljendada, uurida ja analüüsida sugude vahelisi seoseid, erisusi või muid mustreid.

Samuti pakub tants võimaluse uurida, kuidas soolised normid kujunevad ja kuidas neid saab läbi kehalise väljenduse ümber mõtestada. Filosoofi ja soouuringute teoreetiku Judith Butleri (2004) teooria kohaselt ei ole sugu mitte kaasasündinud olemus, vaid performatiivne praktika, mis kujuneb läbi korduvate sotsiaalsete aktide, nagu liikumine, kõne ja kehahoiakud. Tants, kui kehastatud väljendusviis, osaleb aktiivselt selles protsessis, luues ja kinnistades soolisi identiteete. Butleri sõnul on sugu akt, mis on juba enne meid olemas olnud, kuid vajab seejuures reaalsusena püsimiseks pidevat taaskehastamist.

Tantsu puhul arvatakse ka, et inimesed liiguvad erinevalt oma soospetsiifiliste kehaerisuste tõttu ning on ka kultuuriline kalduvus eristada feminiinseid ja maskuliinseid

liikumisi. Seetõttu on sugusid eristavate või soospetsiifiliste tantsustiilide tekkimine paratamatu (Oliver & Risner, 2017). Antud nähtused on aga omakorda tantsuõpetajatele ja koreograafidele võimaluseks neid läbi kehalisema prisma analüüsida ning oma tööga tagada harrastajatele keskkond, võimalused, kus neid liikumispõhiseid stereotüüpe avardada ning leida uusi viise eksisteerivate probleemide lahendamiseks.

Kultuurid omakorda annavad sugude bioloogilistele erinevustele sotsiaalse tähenduse, kujundades ja normeerides käitumismustreid, mis eristavad naistele ja meestele omaseks peetavat. Ühiskonnad kasutavad mitmesuguseid väljendusviise, sealhulgas tantsu, et vahendada soolise identiteediga seotud väärtusi ning õpetada, kuidas end naisena või mehena “õigesti” identifitseerida, kuidas käituda ja mõelda. (Hanna, 1988). Siiski ei ole tants pelgalt kultuuriliste normide peegeldus, vaid võib toimida ka nende kriitikana. Tantsul on jõud ellu viia ja edendada sotsiaalseid muutuseid ja soolist mitmekesisust. Näiteks on kväär-tantsukollektiivid loonud ruume (nt *drag-show-d*), kus marginaliseeritud identiteetid saavad end vabalt väljendada ja normatiivseid soorolle ümber kujundada (Lett, 2023).

Lisaks on kaasaegses ühiskonnas kellegagi koos tantsimine igapäevases sotsiaalses olukorras sageli osa ka kurameerimisest. Ka laval edastab tants tihti teadlikult või alateadlikult rohkelt seksuaalseid ja soolisi motiive (Hanna, 1988). Rahvatantsu kontekstis lähenetakse autoritantsude teemade puhul esmaselt ikkagi sooliselt, näiteks domineerivad segarühmade repertuaaris tantsud noorpaaridest ja õnnelikust või õnnetust armastusest. “Tuljak”, mis on Eesti üks tuntumaid lavalisi rahvatantse, toetubki sellele temaatikale. Ka tantsukirjelduses on erinevate tuuride eel kirjeldatud, mis emotsioon paaril seda tantsides olema peab. Eestis on tekkinud ka soospetsiifiliste ehk eraldi meeste ja naiste tantsupidude traditsioon, mille puhul on soostereotüüpide esitamine ilmne ning peamine loo jutustamise viis.

Tantsuvaras võiks olla rohkem loomingut, mis meelega avardaks ja murraks soostereotüüpe, katsetaks ja mängiks nendega. See tähendab, et puudu on näiteks meeste tantsudest, mille põhifookus ei oleks vaid klassikalise mehelikkuse ja peremehelikkuse sealhulgas jõulisuse või just naljatleva meesnatuuri presenteerimisel. Samuti naiste tantsudest, mille keskne teema ei oleks perenaise olemus ja töö imiteerimised või segapaaridele mõeldud loomingust, mille temaatika ei tõuku üldse soolistest aspektidest, vaid tegeleks näiteks sõpruse, vanuseliste teemadega.

Sooliste kujutuste kõrval on tantsul oluline roll ka indiviidi arenguliste etappide ja sotsiaalsete rollide markeerimisel. Hanna (1988) järgi võib tants metafoorselt kujutada staatuse muutust lapsepõlvest täiskasvanuikku. Veelgi enam, usutakse, et tantsul on jõud

soolist transformatsiooni esile kutsuda ja uusi soorolle määratleda. Ka rahvatantsul on omadus peegeldada ning vahendada erinevaid eluetappe ja nendega kaasnevaid identiteedilisi muutusi.

Eesti rahvatantsu puhul ilmneb see esmaselt läbi rahvarõivaste, mida peamiselt esinedes kantakse, sest tänu rõivastele on tantsijate staatuste erinevused kohe visuaalselt näha. Tantsude narratiivid erinevad ka rühma vanusest sõltuvalt, näiteks lasterühmadel ja noortel täiskasvanutel on erineva sisuga tantsud, mis ka seejuures illustreerivad vanuselisi iseärasusi ja antud vanusele aktuaalseid teemasid ja käitumist. Siiski, nagu eelnevalt mainitud, on tantsul võimalik tugevalt mõjutada arusaamu soost ning kui kaasaegsel tantsukunstil on sageli ruumi eksperimenteerimiseks ja soolisest binaarsusest välja murdmiseks, siis rahvatantsu puhul kipub valitsema arusaam, et selle ülesanne on kanda edasi kindlaid traditsioone ja selgepiirilisi soorolle. Eesti rahvatants kindlasti võib olla ka tantsuvormiks, mis suuremas mahus hoiab traditsioone, kuid pärimus hõlmab endas tegelikkuses palju rohkemat, kui stereotüüpseid rolle ja selgepiirilist binaarsust, mistõttu on ka selles valdkonnas võimalik astuda samme mitmekesisuse ja kaasavuse suunas.

Oluline on märkida, et seksuaalsuse ja soo kujutamine tantsus ei pruugigi alati olla otseselt seotud tantsijate endi isikliku identiteediga. Tantsukunstis laiemalt ei samastata alati rollidega, mida esitatakse lavalises kontekstis. Tantsija keha on ühtaegu tantsu instrument, koreograafi tööriist ja idee väljendaja ning vaataja tajutav objekt (Hanna, 1988). Samamoodi võib rahvatantsija täita rolli, mis väljendab traditsioonilist soolist kuvandit, ilma et see peegeldaks tema isiklikku soolist identiteeti. Selline rolliline esitamine ehk etendamine küll ei tegele aktiivselt senise normatiivsuse nihestamisega, kuid tegeleb tantsija kui kultuurilise tähenduse eest vastutajaga.

1.2. Soorollid ja -normid (eesti) rahvatantsus

Rahvatantsu kui kultuurilise nähtuse uurimisel ei saa mööda vaadata selle seostest soorollide ja normatiivsete ootustega, mis on läbi ajaloo sellesse põimunud. Kuna rahvatants on tugevalt seotud rahvusliku identiteedi ja traditsiooniliste väärtustega, siis on selle kaudu sageli edasi kantud ka ühiskonnas kehtivaid arusaamu soost ja soolisest rollijaotusest. Käesolevas peatükis keskendutakse soorollide ja normide kujunemisele nii pärimus- kui ka lavalises rahvatantsus Eesti kontekstis. Samuti vaadeldakse rahvarõivaste ja lavastuste kaudu soolisuse visuaalset väljendust ning tuuakse sisse ka välismaine perspektiiv, et mõtestada, kuidas rahvatants peegeldab ja kujundab arusaamu soost, kehast ja kuulumisest. Käesolevas töös

kasutatakse sõna *rahvatants* tantsu-uurija Sille Kapperi (2010) definitsiooni järgi, mille alusel on rahvatants katusmõiste hoomamaks pärimustantsu ja lavalist rahvatantsu.

Pärimustantsu puhul on tegemist konkreetse rahva põliste tantsudega, mis on arenenud spontaanselt ja loomulikult ning olnud tihedalt läbipõimunud ka inimeste tolaaegsete kommete, tegevuste ja põhimõtetega. Pärimustants on folklooriliik või tantsuvorm, mida on edasi antud põlvest põlve, mistõttu ka tänapäeval puudub sellel kindel fikseeritud kuju ning esineb variantidena. (Duggan & Schlottmann, 1948; Kapper, 2010)

Pärimustantsuga ühiskonna mõistes paralleelses ruumis toimub ka lavaline rahvatants, mis võib samuti sisaldada spontaanseid elemente ning näida improvisatoorne. Siiski on alati tegu originaalse tantsukunsti teosega, mis väljendab ühe kindla koreograafi ideed. Kasutusel on seejuures erinevad rahvuslikkusele viitavad elemendid ning põhisammud. Kindla autori olemasolu tõttu nimetatakse lavalist rahvatantsu ka autoritantsuks. (Kapper, 2010; Shay, 2011)

Lisaks oma kujunemise protsessidele ja autorlusele, erinevad pärimustants ja lavaline rahvatants üksteisest ka soolise määratlemise kontekstis. Pärimustantsu puhul saab näha, et varasemates eestlaste tantsukultuuri käsitlevates allikates ei olnud tantsija sugu määrav, sest ring- ja rühmatantsudes, mida algselt vaid harrastati, tantsisid kõik kõigiga, oli nii segapaare kui ka nais- või meespaare. Tantsusammud ei olnud reeglina soopõhiselt jaotatud, kuigi esines üksikuid erandeid. Aja jooksul kujunesid soorollid aga tantsus selgemaks. Kogumisretkedelt selgus, et näiteks Kihnus ja Setumaal tantsisid valdavalt naised, samal ajal kui mehed jäid passiivseteks pealtvaatajateks. Samuti on talletatud tantse, mis olid mõeldud üksnes meestele, sageli oma akrobaatilise, füüsilise või temaatilise iseloomu tõttu. (Teller, 2012; Põldmäe & Tampere, 1938)

Tänapäeval toimuv eesti pärimuskultuuri ja sealhulgas ka pärimustantsu liikumine on oma loomult ühiskonnas toimuvaga suhteliselt kaasaskäiv. Pärimustantsumaastikul ei ole tantsijal kohustust etendada kindlat sugu, sest see tantsuvorm ei eelda rollimängu ega väärtusta seda kui omaette eesmärki. Üldiselt peetakse pärimustantsu lavatantsust vabamaks, kuna keskmes on tants ise, selle kogemine ja traditsiooni säilitamine. Lavarahvatants seevastu rõhutab rohkem visuaalset esitust, sealhulgas rõivastust ja soorolle. Kuigi pärimustants ei ole täielikult sooneutraalne, on seal soolisuus loomulikum ja tantsija tõlgendusvabadusest lähtuv, vastandudes lavatantsu normatiivsele rollijaotusele. Lavarahvatants nõuab tantsijalt sageli kindla soorolli esindamist vastavalt repertuaarile ja lavastuslikule kontekstile, mida toetavad ka binaarsed struktuurid treeningutes ja rühmade korralduses (Torop, 2024, Lisad 1, 3, 4).

Treeningtunnist ja selles toimivatest soolistest nähtustest kirjutatakse pikemalt 2. peatükis, avades, mil määral ja miks binaarsused on sellesse süsteemi sisse põimunud.

Traditsioonilised rahvarõivad on kultuuriliselt olulised visuaalsed tähised, mis sageli järgivad binaarset jaotust meeste ja naiste rõivaste vahel. Selline jaotus ei peegelda mitte ainult esteetilisi norme, vaid ka sotsiaalseid ootusi ning ajaloolisi arusaamu soolisest rollijaotusest. Tänapäeval on üha rohkem kultuurilisi liikumisi, mis püüavad neid piire hajutada ja rahvarõivastest luua kaasavamaid versioone. Näiteks Skandinaavias on rahvarõivad elav traditsioon, mis tähendab, et rahvarõivas allub ka teataval määral tänapäeva moe- ja ühiskonnavooldudele ja sooneutraalsed rõivakomplektid on mitmel pool kandmisel. Eesti kultuuri puhul on aga rahvarõivaste näol tegu niivõrd taasloomisel põhineva traditsiooniga, et uute kontseptsioonide loomine pole kanda kinnitanud (Torop, 2024, Lisad 1, 3, 4). Ka uuemad ning stiliseeritud rahvarõivaste motiividel põhinevad komplektid ja riided on binaarsed ning hoiavad teatud reeglistikust kinni.

Koreograaf Anthony Shay, oma raamatus “Tantsupoliitika” (2011), avab sugude ja seksuaalsuse esitamist välismaa rahvatantsu kollektiivide põhjal. Mehelikku seksuaalsust võib näiteks näha Gruusia, Armeenia ja Aserbaidžaani tantsuansamblite puhul kusjuures naiselik seksuaalsus on nendes rahvatantsutruppides suuresti puuduv, välja arvatud Aserbaidžaani rahvustrupi soolotantsijannade esitustes. Naise tagasihoitud eneseväljendus ja mehe domineeriv roll peegeldavad nendes truppides laiemalt soolisi suhteid vastavates ühiskondades. Erinevalt sellest on naiselik sensuaalsus tuntavam näiteks Ladina-Ameerika ning Lääne-Aafrika tantsutruppide esitustes. Moskva truppides selline väljendusviis puudub, mis viitab kommunistliku režiimi konservatiivsele suhtumisele seksuaalsusesse. Moissejevi tantsuansambli puhul on esile tõstetud hoopis tantsijate tantsutehnilised oskused ning võimed, sensuaalsus ja seksuaalsus puudub tantsijates täielikult, misest, et tantsu narratiiv võib olla seotud näiteks kosimisega.

Shay (2011) toob välja ka tähelepaneku, et hääleõiguseta kogukonnad, kes näevad, et nende liikmed on mingis valdkonnas esindatud, tunnevad suuremat uhkust sellesse kogukonda kuulumise üle. Soov olla esindatud ja kaasatud rahvuslikku traditsiooni võimendub läbi soovi olla ka üldises ühiskonnas või kultuuriruumis esindatud ja tolereeritud. Tihti on nendeks kogukondadeks küll vähemuses olevad etnilised grupid, kuid oleks vale ignoreerida ka muid ühiskonna vähemusgruppe. Olgu need siis rassil, klassil või seksuaalsusel põhinevad vähemused, siis kasutegur rahvuslikku traditsiooni kuulumise korral poleks ainult kogukonnale endale, vaid ka laiemale avalikkusele.

Nii pärimus- kui lavarahvatants kannavad endas erinevaid ajalooliselt kujunenud soolisi norme ja ootusi, mis avalduvad liikumises, partnerluses või rõivastes. Need arusaamad ei kujune aga iseenesest, vaid kanduvad edasi ja kinnistuvad õpetamise kaudu. Seetõttu on oluline vaadelda, kuidas rahvatantsu õpetamise süsteemid, meetodid ja traditsioonid on mõjutanud ja kujundanud arusaamu soorollidest eesti rahvatantsus. Järgmises peatükis keskendutaksegi rahvatantsu pedagoogikale, et mõista, milliste põhimõtete ja ajalooliste mõjutuste kaudu on kujunenud kaasaegne rahvatantsuõpetus Eestis.

2. Eesti rahvatantsu pedagoogika

Rahvatants on kollektiivne liikumispraktika, mille õpetamine põhineb ajaloolistel, kultuurilistel ja füüsilis-funktsionaalsetel printsiipidel. Nii Eestis kui ka välismaal on rahvatantsu pedagoogika kujunemisel olnud oluline roll kehalise kasvatus ja võimlemisõpetuse traditsioonidel (Duggan & Schlottmann, 1948). Eesti mitmed rahvatantsuõpetajad ja valdkonna arendajad, olid omal ajal kutsetunnistuse poolest võimlemisõpetajad (näiteks Anna Raudkats ja Kristjan Torop).

Nõukogude perioodil kinnistusid rahvatantsu kui kehalise kasvatus ühe vormi õpetamisviisid veelgi tugevamalt. Õpetamine toimus sageli formaalselt, keskendudes korrektsele tehnikale, grupi distsipliinile ja ühtlasele liikumismustrile, sarnaselt võimlemise põhitõdedele. Sellisele rahvatantsu õpetamise praktika arengule aitasid kaasa mitmed tantsupedagoogid ja institutsioonid, kes töötasid välja süsteemseid treeningprogramme ning rõhutasid standardiseeritud liikumisviise. Üks olulisemaid figuure selles protsessis oli Ullo Toomi, kelle 1967. aastal ilmunud teos "Harjutusvara rahvatantsijaile" sisaldab põhjalikku ülevaadet treeningharjutustest, mis olid suunatud tantsijate kehalise arengu ja tehnilise täpsuse parandamisele. Sarnaselt kujundas Mait Agu Tallinna Pedagoogilises Instituudis professionaalsete tantsupedagoogide koolituse süsteemi, mis keskendus rahvatantsude edasiandmisele ning uute tantsijate koolitamisele. (Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts [ERRS], s.a. a)

Selle perioodi õpetamismeetodid olid suunitlusega sünkroonsusele ja puhtale tantsude esitamisele, mis omakorda aitasid kaasa eesti rahvatantsu laiema publiku ette toomisele ning kollektiivse identiteedi ja rahvustunde kujundamisele. Selline lähenemine mõjutas suuresti eesti rahvatantsu pedagoogikat ning sealt pärinevad ka mitmed õpetamismeetodid ja tunnipraktikad, mida tänaseni kasutatakse. Antud peatüki eesmärgiks on kirjeldada millised heteronormatiivsed ja sooliselt binaarsed elemendid on omased eesti rahvatantsu

pedagoogikale ning millised väljakutsed võivad tekkida eesti rahvatantsu traditsiooniliste soorollide kohandamisel kaasaegsemate pedagoogiliste käsitlustega.

Selleks viidi läbi küsimustik, mis keskendus rahvatantsuõpetajate keelekasutusele, tantsijate rollijaotusele ning kogemustele soolise enesemääratluse ja seksuaalse sättumuse teemadel, et koguda andmeid kui suures mahus on tegelikkuses traditsioonilistel binaarsustel põhinevaid praktikaid. Küsimustikule vastas 47 rahvatantsuõpetajat, kellest üle poole õpetavad rahvatantsu huvialana ning ülejäänud kas kohustusliku tunnina või mõlemana. Küsimused olid esitatud lakooniliselt, et saada üheseid ja mitte mitmetitõlgentatavaid vastuseid. Rahvatantsutund ega ka õpetaja töö ei ole kunagi kindlasti nii must-valged, kuid andmete kogumiseks sellise teema puhul võimaldas see koguda fokuseeritud ja otseste tähelepanekutega vastuseid. Vastanutele on tagatud konfidentsiaalsus ning küsimustik loodi Google Formsi keskkonnas. Täiemahuline küsimustik koos vastustega kajastub töö peatükis “Lisa 1”.

2.1. Binaarsed elemendid eesti rahvatantsu pedagoogikas

Eesti rahvatantsu pedagoogiline praktika peegeldab mitmes aspektis traditsioonilisi ühiskondlikke norme, milles sooline binaarsus ja heteronormatiivsus on kesksel kohal, mistõttu on mitmed selle ümber kujunenud kombed ja struktuurid soopõhised.

Tantsijate rivistamine toimub sageli soo alusel, paaride moodustamisel lähtutakse valdavalt mees-naine printsibist nii tantsudes kui ka harjutustes. Ka soojenduse ülesehitus võib seda loogikat peegeldada. Lisaks kehtivad trenniriietuse osas sageli erinevad reeglid vastavalt tantsija soole. Kuigi rahvatantsu õpetus ei ole olemuslikult soopõhine, see tähendab, et kõik tantsijad teevad näiteks soojenduses samu harjutusi ning ka kehakool põhineb ühistel kriteeriumidel, siis ajaloolised ja harjumuspärased praktikad on loonud keskkonna, kuhu sooline binaarsus ning heteronormatiivsed eeldused on sügavalt juurdunud.

Eelmainitud küsimustiku (vt “Lisa 1”), mille üheks osaks oli uurida, kuidas rahvatantsuõpetajad käsitlevad soolist jaotust oma õpetamispraktikas, tulemused näitasid, et enamused õpetajad (70%) rivistavad tunni alguses tantsijaid soo alusel, tüdrukud ees ja poisid taga, kui ülejäänud õpetajad (30%) kasutavad teistsuguseid viise rivistuseks. Toodi ka välja, et mõnikord moodustatakse kaks rivi hoopis ruumi väiksusest tulenevalt ning üks õpetaja mõnikord vahetab kumb rivi on eespool. Mitte soolise rivistuse puhul nimetati, et tantsijad on kas kõik ühel rivil, ringis või numbrilise jaotuse põhjal rivistatud.

Soojendusharjutustes kasutavad natuke üle poolte küsimustikule vastanud õpetajatest (59%) ringil poiste ja tüdrukute vaheldumisi liikumise loogikat. Ülejäänud õpetajad

kasutavad tundides erinevalt ja olukorrast sõltuvalt ka pool ringi tüdrukud ja pool ringi poisid viisi või täiesti segamini olemist. Ilmnes, et laste tundides kasutatakse vaheldumisi liikumist just distsipliini eesmärgil ning tegelikkuses tantsijate sool ei ole sellel puhul õpetaja enda jaoks suurt olulisust. Diagonaalidel või üle saali harjutuste puhul jagunesid vastused suhteliselt võrdselt, veerand juhtudel on tantsijad oma soovi järgi paaris ja teisel veerandil tantsijad vastassooga paaris. Ülejäänud õpetajad kasutavad tunni eesmärgist ja sisust või kohal olevatest tantsijatest sõltuvalt mõlemat viisi harjutuste läbi viimiseks, kusjuures kasutakse ka tantsijate olemist üksinda.

Keelekasutuse harjumusi uurides tuli välja, et peaaegu pooled õpetajaid viitavad alati tantsijatele kui tüdrukutele/naistele ja poistele/meestele. Mõned õpetajad viitavad nimeliselt ning paljud kasutavad jällegi olukorrale vastavalt kas soolisi termineid või nimesid. Teiste võimalustena toodi ka välja juhi ja järgija terminite kasutamine, numbriline jaotus (tantsijad 1 ja 2) ja ruumiline jaotus (sisemine ja välimine ringjoon). Seejuures keelekasutus õpetades pärimustantsu või lavalist rahvatantsu ei muutu 80% õpetajatest. Ülejäänud kas kasutavad teadlikult teistsugust terminoloogiat, sest pärimustantsude õpetamine teoreetiliselt ei nõua tantsijate kindlat soolist jaotust ja viitamist või kasutavad erinevalt sõltudes olukorrast.

Samas on tunnisisesed binaarsused teatud määral vajalikud, sest tegelikkuses need optimeerivad tantsuõpetaja tööd. Näiteks tunni alguse rivistus (mehed taga, naised nende ees) on osaliselt ka praktiline valik: pikemad tantsijad paigutatakse taha, et nähtavus oleks parem, seejuures meestantsijad on tihti pikemad, mistõttu ka rivistus toimib nii kõige mugavamalt. Küsitluses tõi üks õpetaja ka välja, et kui tunnis õpitakse autoritantse, siis klassikaline rivistamismeetod toimib tema jaoks kõige paremini, sest näeb kohe kes on kellega paaris ja kelle partner puudub ehk kus tantsus on tühimik. Ka tõstete puhul on määravaks füsioloogiline aspekt, nimelt tavaliselt on meestel lihtsam ja loogilisem tõsta naisi, sest naised on kergemad.

Arvestades ka, et rahvatants toimib kollektiivse ja tihti massilise tegevusena erinevatel tantsupidudel, siis on juhendajatel ja koreograafidel sageli piiratud ajaraam saavutada lavaline täpsus ja sünkroonsus. Sellistes olukordades osutub traditsiooniline, binaarsetel kategooriatel põhinev keelekasutus (nt „poiss“ ja „tüdruk“) tõhusaks tööriistaks, mis aitab kiiremini tantsijatele edasi anda ülesandeid ning struktureerida liikumismustreid.

Veelgi enam, enamus tantsijaid identifitseerivad end binaarsete sootähiste kaudu ja sellest tulenevalt on üldistused ja süsteemid, mis lähtuvad enamuse kogemusest ja ootustest, sageli praktilised ning laialdaselt toimivad. See küll tähendab, et kõikide identiteetide

esindatus ei ole automaatselt tagatud, aga see ei ole alati pahatahtlik välistamine, vaid pigem kompromiss, mis lähtub harjumuspärasest üldistusest ja funktsionaalsusest.

Trenni- ja esinemis-/rahvarõivaste puhul on samuti põhjuseid, miks need on sooliselt jaotatud ja “reeglistatud”. Meeste trenniriietuse oluline osa on tavapäraselt lühikesed püksid ning naistel põlvini seelik. See on oluline õpetaja perspektiivist, kes näeb sellise riietuse korral paremini tantsijate jalgade tööd ning teisalt on oluline, et harjutakse käsi hoidma teatud positsioonidel (naiste puhul seelikus) ja see omakorda on ettevalmistuseks rahvarõivaste kandmisele. Rahvarõivaste sooline jaotus tuleb ajaloost, kuid tänapäeval on pigem seotud tantsude puhta ja ühtlase väljanägemisega, seda eriti tantsupidude kontekstis, kus meeste ja naiste erinevused rõivastuses hakkavad lõpuks rolli mängima jooniste seadmisel.

2.2. Tantsupeo traditsiooni mõju rahvatantsu pedagoogikale

Tantsupeo traditsioon on ka suuremas plaanis olnud Eestis rahvatantsu pedagoogika kujundamisel mõjukas, sest tegu pole üksnes rahvakultuuri väljendusvormiga, vaid see kannab endas ka tugevat esteetilist, sotsiaalset ja sealhulgas isegi didaktilist mõõdet. Tantsupidude kaudu kujundatakse üldist rahvustunnet, kui ka rühmaidentiteeti ja kehalist eneseväljendust, mis omakorda määravad rahvatantsu õpetamise sisu, eesmärgid ja vormid. Sellise ulatusega lavastus eeldab juba eos standardiseerimist nii rahvarõivaste, jooniste kui ka liikumisviiside osas.

Sellest lähtuvalt on ka rahvatantsurühmade struktuur ja liikide jaotus Eestis tihedalt seotud tantsupeo süsteemiga. Rühmade jaotused (näiteks laste-, noorte-, nais-, mees-, sega-, pererühmad ning võimlemisrühmad) on kujunenud suuresti tantsupidude liigijagamise loogika järgi (Arraste et al., 2009). Tantsupeol osalemine on paljude rahvatantsurühmade jaoks peamine, mõnel juhul ka ainus motivaator ja eesmärk (ERRS, s.a. b), mistõttu kohanduvad rühmad oma suuruse, liikmete arvu ja repertuaariga vastavalt tantsupeo nõuetele. See tähendab, et juba tantsurühma moodustamise hetkel lähtutakse sageli pigem tantsupeo reeglistikust kui konkreetsest loominguilisest sihist või kogukondlikust ning ka individuaalsest vajadusest. Nii on tantsupidu mitte ainult kultuurilise väljundi, vaid ka rahvatantsu pedagoogika struktuuri kujundaja.

Seetõttu muutub õpetamisprotsess tihti ka soolise ja normatiivse struktureerimise vahendiks, milles teatud identiteedid võivad jääda nähtamatuks või isegi väljajäetuks. Eriti probleemseks muutub see olukorras, kui rahvatantsutunni fookus ei ole lihtsalt koreograafilisel täpsusel või puhtusel, vaid liigub ka tantsijate isiklikule tasandile, mõjutades nende identiteediloomet, eneseväljendust ja sotsiaalset kogemust. Siiski ei ole tegelikult

rahvatantsutund automaatne nõusolek selleks, et viibitakse soobinaarses ruumis. Tund võiks lähtuda põhimõttest, et osalejate sooline ja seksuaalne identiteet ei ole eeldatud, vaid subjektiivne ja mitmekesine ning keskmis on eesti rahvatants ning rahvusliku traditsiooni hoidmine ja edasi kandmine. ERRS-i artikli “Tantsupeoprotsess ja selle tunnused” (s.a. c) alusel on pidude korraldamisel olnud üks läbiv põhimõte ühildada traditsioonilist ja tänapäeva kultuuri, kuid eeldades soobinaarset ruumi juba tunni kontekstis, muudab sellise põhimõtte vastuoluliseks. Traditsioonilisele paarisstruktuurile või heteronormatiivsetele väärtustele ning soostereotüüpide esitamisele tuginev tund võib mõnele osalejale, eriti neile, kelle identiteet ei mahu binaarse soomõistmise raamidesse, osutada ebamugavaks või lausa välistavaks. Samas annab see võimaluse igäühel end ja enda identiteeti mõtestada ning küsida endalt kas ja miks mingi binaarne rolli esitus talle ei sobi või ebamugav on.

2.3. Rahvatantsuõpetaja roll

Rääkides rahvatantsu pedagoogikast, on oluline eraldi välja tuua ka õpetaja, kes tegelikkuses on selle kõige tuum. Eelmisel kevadel kaitstud seminaritöö üks peamisi järeldusi teemal, kuidas edendada eesti rahvatantsumaastikku kaasavamaks, oli õpetajate teemakohase koolitamise vajadus. Rahvatantsuõpetajate teadlikkuse tõstmine LGBTQ+ teemadel, sealhulgas terminoloogia lahtimõtestamine, ajaloolise perspektiivi pakkumine tänapäevase kõrvale ning õpetaja enda refleksioon, on esmatähtis. Siinkohal on aga oluline mainida, et antud lõputöö ei paku baastasandil koolitusprogrammi ega ülesandeid, kuidas õpetajana enda teadlikkust avardada kväärteemadel, vaid pakub teoreetilisemaid ja praktilisemaid lahendusi juba tantsutunni kontekstis. Teemakohast materjali ning koolituste alast infot pakub põhjalikult Eesti LGBT Ühing.

Rahvatantsuõpetaja roll on mitmetahuline, ta on ühtaegu pedagoog, kultuuripärandi kandja ja rühma kujundaja. Rahvatantsuõpetaja roll antud struktuuris on olnud ja on ka praegu valdavalt autoriteetne ehk õpetaja on inimene, kes kontrollib liikumise täpsust, rühma distsipliini ning õpetab repertuaari. Lisaks peab aga õpetaja looma ruumi individuaalseks suhtlemiseks, sest kõik muutused (näiteks keelekasutuse osas) ei pruugi kohe toimuda grupi tasandil.

Põhjusel, et rahvatantsu näol on tegemist kollektiivse tegevusena, on esmatähtis siiski rühma üldine heaolu ja ühtne vorm. See aga ei välista privaatseid ja konfidentsiaalseid arutelusid eelistuste või vajaduste osas, mida saab hiljem arvesse võtta kogu rühma õpetades. Tantsuõpetaja töö juurde kuuluvad paratamatult eelmainitud psühholoogilise ja sotsiaalse tugiisiku tööülesanded, kuid antud töös eelmainitud isikliku suhtlemise aspekte pikemalt ei

käsitleta. Praktikas tuleb õpetajal lõpuks leida tasakaal üldise struktuuri ja individuaalsete erisuste vahel.

Küsimustik rahvatantsuõpetajale puudutas ka rohkemat kui nende õpetamisviisid ning keelekasutus. Selle kaudu uuriti lisaks nende kogemust õpilaste soolisest enesemääratlusest või seksuaalsest sättumusest tingitud olukordadega (vt "Lisa 1", küsimused 7-9). Mitmed vastanud õpetajad tõid välja, et trenni olukorras on olnud võimalik kohanduda tantsijate soolisest identiteedist või eelistatud rollist tulenevalt paindlikult. See tähendab, et on lubatud tantsida endale sobivamas rollis, kanda soovitud rahvarõivaid ning üks õpetaja kirjeldas, et on antud teemaga lastega tegelenud varakult ja avatult, et normaliseerida erinevaid valikuid juba nooremast east peale.

Juhtudel, kus tantsija soovib ennast väljendada sooliselt teisiti, kui tema bioloogiline sugu, on trennisaalis sageli lihtsam kohanduda, sest õpetajal on võimalik pakkuda paindlikumaid lahendusi, harjutusi, keelekasutust. Rahvatantsuõpetaja töö ei piirdu siiski üksnes treeningisaaliga, olulisel kohal on üks treenimise põhjusi ehk esinemised. Ent olukord muutub keerukamaks, kui mängu tulevad esinemistega kaasaskäiv rahvarõivaste kandmise traditsioon ning suhtlus lapsevanematega. Üks õpetajatest märkis, et rahvarõivaste kandmise vajadus esinemistel sunnib valima sugu. Antud olukorras oli õpetaja avatud suhtumisega ning valmis vastama tantsija soovidele, kuid esile kerkis hoopis teine murekoht.

Nimelt peab õpetaja arvestama nii lapse (kui tantsija on alaealine) kui ka lapsevanemate ootuste ja hoiakutega. Näiteks kirjeldati eelneva olukorra jätkuks, et kui tantsija soovis tantsida endale sobivas soorollis, siis vanemad ei olnud sellega nõus ja õpetaja sattus keerulisse positsiooni, kus tuli laveerida lapse soovide ja vanemate surve vahel. Selgub, et neis olukordades, kus õpetaja on valmis tegema muudatusi, võivad lapsevanemad osutada takistuseks. Kas ei soovita, et nende laps avalikult mitte enda bioloogilisele soole vastavaid rõivaid kannaks või üldse vastassoo (või mitte enda bioloogilise soo) rolli tantsiks, või ei teata lapse enesemääratusest, mistõttu avalikul esinemisel peab laps tantsima enda bioloogilise soo kohast rolli.

Mitmed õpetajad väljendasid toetavat hoiakut tantsijate soovide suhtes, kuid nentisid, et see eeldab õpetajalt teadlikkust, kohanemisvõimet ja sageli ka individuaalset suhtlust, eriti keerulisemate olukordade korral, kus mängus on näiteks vaimse tervise probleemid või mittetäielik info pere olukorrast. Samuti peeti oluliseks tantsija enda vastutust ja valmisolekut täita valitud rolli kohustusi (näiteks tõstete sooritamine tantsides poisi rolli), mis mõnes rühmas oli seal osalemise eeltingimuseks.

Õpetajarollist lähtuvalt on oluline vaadelda ka rahvatantsuõpetajate koolitussüsteemi. Rahvatantsujuhtide kool (edaspidi RTJ kool) on üks olulisemaid institutsioone Eestis, kus on võimalik spetsialiseeruda rahvatantsu juhendamisele ning omandada vastavat professionaalset ettevalmistust. RTJ kooli õppekava (Eesti Rahvakultuuri Keskus [ERK], s.a.) läbitöötamisel ja toetudes isiklikule vestlusele kooli eestvedaja Mall Paulusega (sõnumivahetus 9. aprill 2025) selgus, et didaktika käsitlus on programmis suhteliselt tavapärane. Selle aine eestvedaja koolis on hetkel Anu Sööt, kelle juhendamisel kasutatakse õpetamisel peamiselt tema enda kirjutatud „Tantsuõpetuse käsiraamatut“. Käsiraamat pakub väärtuslikke üldpõhimõtteid, mis puudutavad tantsu õpetamist olenemata stiilist. Siiski on didaktika tundides teatud fookus ikkagi rahvatantsul, sest RTJ kooli eesmärgiks on koolitada eeskätt rahvatantsuõpetajaid.

Praktiliste treeningtundide osas pööratakse tähelepanu ka vanematele eesti rahvatantsu treeningsüsteemidele, peamiselt Ernst Iidla ja Ullo Toomi meetoditele. Oluline on RTJ koolis ka see, et lisaks vanematele käsitluste tutvustamisele, viivad tunde läbi ka küllaltki eriilmelised õpetajad, et tulevased tantsujuhid puutuksid kokku mitmekesisete õpetamisstiilide ja meetoditega. (ERK, s.a.; Paulus, sõnumivahetus 9. aprill 2025)

Küll aga tuleb tõdeda, et LGBTQ+ teemade või sooliselt kaasava pedagoogika käsitlus RTJ kooli õppekavas eraldi ei figureeri. Nende teemadega tegeletakse pigem juhuslikult ja arutelupõhiselt. Juhul kui õppijate või õpetajate seas kerkivad vastavad küsimused, käsitletakse neid omavahelise arutelu vormis, mitte süstemaatilise õppeosana. (Paulus, sõnumivahetus, 9. aprill 2025)

Ka vestluses Eesti LGBT Ühingu juhatuse liikmega (videokõne 23. aprill 2025) selgus, et kuigi organisatsioon viib regulaarselt läbi koolitusi üldhariduskoolide õpetajatele LGBTQ+ temaatika ja kaasava hariduse alal, ei ole seni ulatunud need koolitused huvihariduse ega tantsuvaldkonna õpetajateni, sealhulgas rahvatantsu juhendajateni. Seega kuigi rahvatantsuõpetajad ja tantsuõpetajad üleüldiselt on mitmekesiselt haritud, on kindlasti veel arenguruumi ka käesolevas lõputöös käsitletavate teemade õppesse integreerimises.

2.4. Eesti rahvatantsu traditsiooni kohandamise võimalikud väljakutsed

Tuginedes eelnevalt käsitletud rahvatantsu pedagoogika traditsioonilistele põhimõtetele, ilmneb raamistik, milles mitmekesisust väärtustav ja kaasav õpetamine võib seada õpetajale mitmeid väljakutseid. Antud alapeatükk avab keerukused, mis võivad tekkida, kui püütakse

muuta või kohandada sotsiaalselt kinnistunud rollijaotusi, keelekasutust ja koreograafilisi struktuure, eesmärgiga kaasata erinevate sooliste ja seksuaalsete identiteetidega tantsijaid.

Rahvatants on tihedalt põimunud rahvusliku identiteedi ja kultuuripärandiga, olles paljude jaoks rohkem kui lihtsalt liikumiskunst, vaid midagi, mis kannab endas ajaloolist ja esteetilist tähendust, mis laiemalt seostub rahvusliku kuuluvuse ja kogukondliku enesetunnetusega. Sellest tulenevalt on ka traditsioonilised mees- ja naisrollid rahvatantsus tõlgendatud kui rahvustantsu "autente" osa, mille avardumine tundub ohuna kultuurilisele järjepidevusele. Soolise spektri laienemine ja väljumine binaarsusest võib seetõttu tuua endaga kaasa halvaksapanu või rahulolematust nii mõndades õpetajates, tantsijates kui ka publikus, kes tajuvad seda kui pärandi rikkumist või moonutamist.

Eriti tundlikuks võib osutuda olukord, kus arutelu jõuab rahvarõivaste kandmiseni, ümbermõtestamise või kohandamiseni, sest rõivad ei ole mitte ainult esteetilised elemendid, vaid kannavad ka tugevat sümboolset laetust ja rõhuvaid nii isiklikule kui ka paikkondlikule identiteedile.

Järgmiseks väljakutseks kaasava õpetamise kontekstis on keelelised ja terminoloogilised piirangud. Paljud tantsuõpetajad ei tunne sugu, soolist identiteeti või seksuaalsust käsitlevat sõnavara. Puudulik terminoloogia nii selles vallas kui ka rahvatantsu puhul võib omakorda takistada teadlikku ja turvalist õpetamispraktikat, luues olukorra, kus erinevad identiteedid jäävad nimetuks või nähtamatuks. Kui puudub sõnavara mitmekesisuse kirjeldamiseks, siis jääb domineerima vaikimisi eeldus binaarsest (*cis*-soolisest) normist, mis kinnistub ka õpetamisviisidesse.

Seetõttu on oluline, et rahvatantsuõpetajad saaksid võimaluse süvendada oma teadmisi soolise ja seksuaalse mitmekesisuse vallas. Õpetajatelt ei saa eeldada tundlikku ja kaasavat lähenemist, kui neil puudub vastav teadlikkus, mistõttu ei saa ka teadmiste puudulikkust käsitleda kui pahatahtlikkust või ebatolerantsust, vaid pigem kui süsteemset vajakajäämist õpetajate koolitamisel.

Tantsijate vaatepunktist võib väljakutseks osutuda surve täita mingit kindlat soorollit, mis ei ühti nende enesemääratlusega. Selline surve ei tarvitse alati olla otsene, vaid võib avalduda kaudselt, näiteks paaride moodustamisel, liikumiste ja rollide jaotamisel või ootustes, mis puudutavad rahvarõivaste kandmist. Tantsijad võivad kogeda alateadlikku soovi sobitada grupi normidega, mistõttu eiratakse enda soove, isegi kui see tekitab teatud ebamugavust. Nii tekib aga konflikt grupidünaamika, individuaalse heaolu ning kaasava õpetamise vahel.

Viimaseks lisandub ka koreograafiline piirang, mis on seotud autoritantsude ja nende õpetamisega. Autoritantsud segarühmadele on sageli binaarselt või soostereotüüpselt struktureeritud ehk kindlate liikumiste jaotusega, narratiiviga ja eeldusega vastassooga partnerlusele. Ka tantsud loodud naisrühmadele või meestele, on samuti tihti klassikalise naise või mehe naturile rõhuvad nii narratiivilt kui ka liikumiselt. Põhjusel, et lavalist rahvatantsu tantsitakse tantsupidude või kontserdite kontekstis, oodatakse siiski koreograafi täpse visiooni järgimist, mistõttu võib kaasava lähenemise rakendamine takerduda loominguliste õiguste, institutsionaalsete ootuste või esinemistavade taha.

Rahvatantsuharidus mängib olulist rolli sooliste normide kujundamisel ja kinnistamisel, kuid kui rahvatantsuõpetajad ja koreograafid lähtuvad vaid traditsioonilistest soorollidest ja õpetamispraktikast, võivad nad tahtmatult piirata tantsijate eneseväljendusvõimalusi ja kinnistada sealjuures stereotüüpe. Kaasaegsemate, kaasvamate mõtte- ja õpetamisviiside puhul võivad aga väljakutseteks kujuneda nii õpetajate keelelised ja metodoloogilised harjumused kui ka tantsijate isiklikud kogemused ja ootused. Lisaks esitab piiranguid repertuaar, mis on sageli loodud kindlate soorollide või ruumilise paigutuse alusel. Nende väljakutsete teadvustamine on aga esimene samm turvalisema ja kaasavama rahvatantsuõpetuse suunas.

3. Sooliselt kaasav pedagoogika: põhimõtted ja lähenemisviisid

Eesti rahvatantsu pedagoogiliste käsitluste võimalike väljakutsete valguses on tarvilik uurida sooliselt kaasava hariduse ja kväärpedagoogika põhimõtteid, nende omavahelisi seoseid ning rakendusvõimalusi eeskätt tantsuhariduse kontekstis. Käesolevas peatükis keskendutakse eriti rahvatantsu õpetamisele, mis kultuuriliselt olulise praktikana on tugevalt seotud traditsiooniliste soorollide ja normidega, pakkudes võimalusi nende normide ümbermõtestamiseks ja kaasavate praktikate arendamiseks.

Kaasav pedagoogika tähendab õppimise ja õpetamise viisi, kus arvestatakse õppurite individuaalseid erinevusi, et ennetada mõne õpilase tõrjutust. Toimib põhimõtte keskenduda kõigile õpilastele, mitte vaid suuremale osale. Kaasav haridus toetab kõigi õppijate arengut ning tulemusi, kuid vajab seejuures ka pidevat õpikeskkonna ja -viiside reguleerimist. (Tartu Ülikool [TÜ], s.a.)

Sarnases võtmes, kuid radikaalsemalt normatiivseid raamistikke kahtluse alla seadvana, käsitleb kväärpedagoogika hariduspraktikaid läbi ühiskonna voolavuse ja identiteetide mitmekesisuse prisma. See toob esile, et haridusasutuste puhul ühe kindla ja jäiga mudeli järgimine ei ole jätkusuutlik. Kindla mudeli jäikus nimelt võimendab teatud

inimeste või lausa inimgruppide võõrandumist enamusest. Kväärpedagoogika uurija João Nemi Neto (2018) järgi annab kväärpedagoogika võimaluse seada kahtluse alla õpetamisviise, arusaamu tolerantsusest ning võrdsusest ehk tegeleb pidevalt normaalsuse küsimärgi alla seadmisega. Pole oluline õige meetodi väljatöötamine, vaid hoopis pakkuda kõigile osalejatele ruumis võimalus vaadelda seksuaalsuse ja soolise identiteediga seotud teemasid värskema nurga alt. Sealjuures ei ole oluline osalejate endi seksuaalsus ega identiteet ehk kas ollakse kväärsubjekt või mitte, kväärpedagoogika ühildub kõigiga.

Seejuures laieneb kväärpedagoogika tähendus ka laiemale küsimusele seksuaalsuse ja identiteedi mõtestamisest hariduskeskkonnas. Kväärlähenemine pedagoogikale tähendab erinevate seksuaalsuse väljendusvõimaluste vaatlemist ilma vajaduseta määrata neile kindlaid silte või fikseeritud identiteete. Seetõttu on vajalik koolides valitsevaid mudeleid kahtluse alla seada ja välja astuda selle eest, et sotsiaalselt eelistatud rühmad ei oleks ainsad nähtavad, vaid et kaasatud oleksid ka need inimesed, kes on ühiskonna erinevates sfäärides endiselt allasurutud. Kväärpedagoogika abil saab muuta koolistruktuuri ennast, sealhulgas näiteks fikseeritud ja tõrjuvat õpisisu. Samamoodi, nagu ühiskond aktsepteerib inimese etnilist kuuluvust või religiooni, tuleks tunnustada ka seksuaalset sättumust, sealhulgas mitteheteronormatiivseid identiteete, kui lahutamatu osa indiviidi identiteedist. (Neto, 2018)

Kväärpedagoogika ei taotle mitte erinevuse normaliseerimist, vaid selle tunnustamist väljaspool normaalsuse piire, mistõttu haakuvad sellise lähenemise ideed ka laiemate, soopõhiste hariduspraktikatega, mis on suunatud soolise ebavõrdsuse vähendamisele ning heteronormatiivsete soorollide ümbermõtestamisele. Pedagoogikad ja õpetajad seejuures jaotuvad “Gender-sensitive Education for Primary School Teachers” (2022) põhjal nelja kategooriasse:

1. Soopime pedagoogika (ingl *gender-blind pedagogy*) – lähenemine, kus õpetamisel ei võeta arvesse õpilase sugu ning sugu kui sotsiaalne tegur jääb hariduspraktikas tähelepanuta;
2. sooteadlik pedagoogika (ingl *gender-aware pedagogy*) – õpetaja teadvustab sugude sotsiaalseid ja kultuurilisi erinevusi ning usub, et neid haridustavasid saab muuta;
3. sootundlik pedagoogika (ingl *gender-sensitive pedagogy*) – keskmes on arusaam, et sugu on oluline hariduslik tegur, mis vajab sihipärast tähelepanu;
4. sugu teadvustav pedagoogika (ingl *gender-responsive pedagogy*) – õpetamismeetodite kasutamine, mis tagavad tüdrukutele ja poistele võrdsed haridusvõimalused ning edendavad soolist võrdõiguslikkust.

Antud loetelu aitab vaadelda, kus ise õpetajana paiknetakse ning milliseid lähenemisi ning mõttevise oma töö puhul kasutatakse. Lisaks on võimalik loetelu põhjal näha, millised mõttemaailmad tuleb läbida, et oma enda praktikates jõuda 4. punkti põhimõtete järgimiseni.

Kväärpedagoogika ja sooteadliku hariduse põhimõtted ei piirdu vaid üldise haridusdiskursusega, vaid neid saab rakendada ka spetsiifilistes õppevaldkondades, näiteks tantsuõpetuses. Tantsuhariduse ja seksuaalkasvatuse vahel eksisteerib mitmeid sisulisi ja meetodilisi ühisjooni, mida on käsitlenud tantsu-uuriija Doug Risner teoses “Sexuality, Gender and Identity. Critical Issues in Dance Education” (2016). Tema hinnangul kujundab meedia olulisel määral ühiskondlikke arusaamu soost ja seksuaalsusest, seades ootusi naiste ja meeste välimusele, käitumisele ja rollidele. Nendest sotsiaalsetest konstruktsioonidest ei ole puutumata ka haridussüsteem ega tantsupedagoogika, mis sageli peegeldavad ja taastoodavad stereotüüpseid arusaamu soolisusest ja seksuaalsest orientatsioonist.

Just seetõttu on tantsuharidus oluline ruum, kus kväärpedagoogilisi ja kaasavaid väärtusi on võimalik rakendada, sest lisaks tantsuharidusele jagab samu väärtused ka seksuaalkasvatus. Risneri (2016) hinnangul kattuvad neil kahel mitmed eesmärgid nagu näiteks füüsilise- ja vaimse tervise heaolu arendamine, otsustusvõime arendamine, teadlikkuse suurendamine mitmekesisuse mõistmisel ning püsivate suhete loomine ja säilitamine. Kumbki eelmainitutest ei piirdu vaid kitsaste kriteeriumitega, vastupidi, need pakuvad välja haridusmudeli, mis toetab osalemist mitmekesisuses ühiskonnas ning rõhutab üksikisiku valikute olulisust ja väarikust sotsiaalses kollektiivis.

Eesti kontekstis on tantsuhariduse väärtustamine ja suunamine professionaalsema lähenemise poole samuti tegevuskavas olnud. Eesti Tantsuhuvihariduse Liit (ETHL) on koostanud “Kvaliteetse tantsuhuvihariduse põhimõtted” (2021), kus on erinevate huvihariduse tasemete järgi toodud välja neile vastavad õpiväljundid ja eesmärgid ning lisaks ka professionaalse tantsuõpetaja hea tava kohased tegutsemisviisid. Dokumendis kirjeldatakse mitmeid eri tahke eelmainitud teemade osas, kuid järgnevas lõigus tuuakse välja punktid, mis resoneeruvad kaasava hariduse põhimõtetega.

“Kvaliteetse tantsuhuvihariduse põhimõtete” (2021) järgi on vabahuvihariduse, kuhu alla rahvatantsuharrastus enamjaolt kuulub, õppetegevuse üheks eesmärgiks sihtgrupi kaasamine, täpsemalt osalemisvõimaluse ja kuuluvustunde pakkumine. Samuti on eesmärgiks ka näiteks turvalises õpikeskkonnas eneseväljenduse ja enesekindluse arendamise toetamine. Professionaalne tantsuõpetaja on oodatud rakendama kaasaegseid õpetamismeetodeid, kohtlema õppijaid võrdselt ning tagama kaitse igasuguse diskrimineerimise eest, sealhulgas soo ja seksuaalse orientatsiooni alusel.

Selles kontekstis muutub oluliseks ka sootundliku õpetaja roll, kes teadvustab ühiskonna poolt kehtestatud heteronormatiivseid soorolle ja oskab nende mõju õppijate arengule leevendada. Nagu toovad välja Eesti Naisteühenduse Ümarlaua liikmed Kütt ja Papp õpimaterjalis “Gender-Sensitive Education for Primary School Teachers” (2022), saab õpetaja aidata lahendada tüdrukute enesehinnangu probleeme või allasurutuse tundeid läbi enesekehtestamise ja enesekindluse arendamise. Poiste ebaõnnestumise hirmu, võimalikku agressiivsust ning muid jäikaid mehelikkuse norme saab potentsiaalselt murda enda isikliku maailma tundmaõppimise ja analüüsimise kaudu kui ka õppides olema seltskondlikum ja tähelepanelikum enda ning ümbritsevate inimeste emotsioonide osas. Selline lähenemine aitab tugevdada mitte ainult üksikisiku arengut, vaid ka sotsiaalset ühtekuuluvust õppekeskkonnas.

Tantsuõpetajad saavad siinkohal nendele murekohtadele läheneda läbi kehalisuse. Kehaline õppimine nimelt pakub erilise võimaluse tegeleda just selliste psühhosotsiaalsete teemadega, mida verbaalne või kognitiivne õpe alati ei võimalda. Kehaline kogemus läbi liikumise, puudutuse ja koos liikumise kaudu, loob ruumi isiklikuks tunnetuseks ja eneseväljenduseks viisil, mis aitab õppijatel paremini teadvustada oma emotsioone, identiteeti ja sotsiaalset positsiooni. Uurijad on leidnud, et tantsimine ei ole lihtsalt füüsiline tegevus, vaid ka tunnetuslik ja emotsionaalne protsess, mis võib soodustada eneseaktsepteerimist, turvatunde kujunemist ning sotsiaalse suhtlemise arengut (Green, 2001; Fortin, 2002).

Tantsu kontekstis loob liikumine võimaluse kehastada teistsuguseid rolle, väljendada tundeid mitteverbaalselt ning töötada läbi pinged, mida ühiskondlikud normid, sealhulgas soolised ootused, võivad tekitada. Kehaline eneseväljendus aitab siduda subjektiivset kogemust laiemate kultuuriliste ja sotsiaalsete tähendustega, võimaldades õpetajal toetada noorte arengut mitte ainult oskuspõhiselt, vaid ka emotsionaalselt ja identiteedituliselt (Stinson, 1995).

Järgnevates alapeatükkides uuritakse erinevaid sooliselt kaasava pedagoogika sidumisviise eesti rahvatantsu pedagoogikasse. Põhjused, et tekstist välja joonistunud meetodid ei jääks nii kaugeks või pinnapealseks, on töö peatükist “Lisa 2” leitav konspekteritud materjal rahvatantsuõpetajatele, mis koondab endasse iga põhimõtte kohta autori loodud või kirja pandud harjutuse reaalselt praktiseerimiseks. On ka vajalik välja tuua, et harjutusi või mänge selliste teemadega tunnis tegelemiseks on veel, kuid esmaseks mõttetöö käivitamiseks ja tunnis katsetamiseks on need sobilikud.

3.1. Sooliselt kaasav rahvatantsuõpetus

Põhjusel, et rahvatantsu harrastus koosneb repertuaari mõttes tihti autoritantsudest, kus mehe ja naise rollid on kas kontseptuaalselt või liikumis põhiselt eristatavad, võib tekkida esialgu tunne, et rahvatantsu õpetajana ei ole võimalik õpilastele pakkuda samasugust kehalist väljundit nagu seda muude tantsustiilide puhul teha saab. Siiski tavade ümbermõtestamine ja õpetaja enda soov läheneda teemadele teistpidi ning avardada olemasolevaid praktikaid, võimaldab seda saavutada ka rahvatantsu puhul.

Seminaritöö raames läbiviidud intervjuus David Truusaga (Torop, 2024, Lisa 4) ilmnes, et näiteks soojenduses või muudes tunniosades, kus ei tegeleta tantsude õppimisega, saavad juhendajad rohkem soolisi stereotüüpe proovile panna. Seda just lähenedes harjutustele erinevate liikumiskvaliteetide kaudu. Liikumised, mis panevad kas poisse ja mehi liikuma voolavalt, õrnalt, rahulikult ning tüdrukuid ja naisi liikuma tempokalt, konkreetselt, jõuliselt. Harjutuse võimalik näide on kirjeldatud “Lisa 2. Harjutus 1”.

Lisaks tunnisest aspektide ja olemasolevate liikumistavade ümbermõtestamisele, eeldab kväärpedagoogika rakendamine rahvatantsus ka lavaliste narratiivide ümbermõtestamist. Eesti rahvatantsus domineeriv paaritantsu formaat, kus mees ja naine täidavad traditsioonilisi rolle, võib kväär lähenemisele toetudes asendada näiteks samasooliste paaridega või segapartnerlusega ehk ühes tantsus on nii sega- kui ka samasoolisi paare. Nii saab avastada paaritantsu puhul hoopis teistel alustel suhtlust ja koostööd ning avada erinevaid temaatikaid. Harjutuse võimalik näide on kirjeldatud “Lisa 2. Harjutus 2”.

Selline lähenemine on kasutusel juba pärimustantsumaastikul ehk tantsuklubides ja simmanitel ning on ka ajalooliselt olnud tavapärane. Eestis nii Kihnus kui ka Setumaal oli näiteks naiste koos tantsimine üks peamisi tantsuvorme. Samasugune paindlikkus ei kehti aga meeste puhul, sest meestevahelist koos tantsimist nähakse rahvatantsu kontekstis harvemini ning kui nähakse, on need tantsud lihtsustatult tihti humoorika taustaga või mehed omavahel rammu katsumas. Seega teistsugustel alustel meeste omavahelisele koos tantsimisele võidakse reageerida ebamugavuse või küsimustega, eriti heteronormatiivse arusaama foonil.

Autoriloomes on segapartnerluse kasutamisel tegu aga uuema vaatenurgaga. Lavalise rahvatantsu kontekstis saab eksperimenteerida paaritantsu vormiga muutes tantsude temaatikat. Nii on kergem kaugeneda romantiliste suhete presenteerimisest ning hoopis tuua publiku ette mitmekesisemat loomingut: sõprus, identiteediotsing, kogukondlik kuuluvus, kehalisus kui omaette väärtus.

Näiteks koreograaf ja rahvatantsuõpetaja Märt Agu (videokõne 1. märts 2025) harrastab sarnasel eesmärgil oma töös meetodit, et lisab segarühma repertuaari naisrühmale loodud tantse. See võimaldab nii tantsijatel kui ka publikul näha, et sugu või rühmaliik ei piiritle teemasid, mida narratiivi põhiselt käsitleda või liikumiskvaliteete või -viise, mida harjutada. Antud meetodit saab laiendada ka näiteks naisrühma tunnile, kus üheks tunni osaks on mõne meeste tantsu õppimine. Harjutuse võimalik näide on kirjeldatud “Lisa 2. Harjutus 3”.

Selline loominguline avatus ei peaks kindlasti tähendama traditsiooni hülgamist ega tühistamist, vaid selle uurimist, avardamist ja elavdamist. Nii nagu keelel või rahvarõivastel, on ka rahvatantsul potentsiaal muutuda ajas. Näiteks Rootsi folklooriliikumise kontekstis on viimasel aastakümnel nähtud järjest rohkem katseid dekonstrueerida traditsioonilisi paaritantsu struktuure. Etnomusikoloog David Kaminsky (2011) kirjeldab *queer polska* liikumist, mis on toonud lavale ja tantsupõrandale samasoolisi paare ning aktiivselt eksperimenteerinud rollivahetustega tantsu sees. Tavapärane mehe ja naise juhtimise ja järgimise dünaamika on asendatud voolava ning kokkuleppelise liikumisega, mis rõhutab dialoogile partnerite vahel. *Queer polska* liikumine on tõstatanud erinevaid teemasid seoses kaasamise, ligipääsetavuse ja kehalise vabaduse teemadega.

Kultuurilise tähenduse hoidmine on vajalik, kuid traditsiooni on võimalik õppida ka tänapäevase mõtestamise läbi. On oluline tutvustada, kuidas ning miks toimiti ajalooliselt rahvatantsu kontekstis ning tekitada ka ruum arutelule, kuidas seda kaasaegses kontekstis ümbermõtestada. Samuti, õpetades saab seekaudu olla rõhuasetus pigem liikumiskvaliteedil, rütmil ja grupi või paari dünaamikal, mitte vaid tantsijate niiöelda õigetel sammudel. Tantsutehniliselt õiged ja puhtad sammud on muidugi olulised ning teatud kontekstis vajalik osa noorele distsipliini õpetamises, kuid see on lihtsalt üks võimalus oma tegevuse või harrastuse teistmoodi mõtestamiseks.

3.2. Keelekasutus rahvatantsutunnis

Soostereotüübid hakkavad inimestega kaasas käima juba alates sünnist ning suur osa neist väljenduvad lisaks muudele viisidele just keeleliselt. Alustades sellest kuidas erinevad üksteisest vastsündinute välimuse kirjeldused selle põhjal, kas tegemist on poisi või tüdrukuga, kuidas ning mis alustel lapsi kiidetakse, kuni tekstideni nende mänguasjadel ja riietel. (Kütt & Papp, 2022)

Lisaks eelnevatele näidetele on veel mitmeid keeleliselt juurdunud ning peidetud väljendeid, sõnakasutusi, mille kaudu inimesi olenemata east stereotüpiseeritakse. Koolidel

ning muudel haridusasutustel on seejuures oluline roll: neis on võimalus vältida soospetsiifilist keelekasutust ning olla kohaks laste ja noorte kasvatuses, kus sooneutraalne keelekasutus on teadvustatud, põhjendatud ning väärtustatud. Nii võimaldatakse lastele juba varasest east vahend, kasutatava keele teadvustamine, millega vaidlustada stereotüüpset keelekasutust, olenemata olukorrast või vestluspartnerist. (Kütt & Papp, 2022)

Laste kõnepruugis on endiselt levinud väljendid, mis jagavad teatud tegevused või mängud ära soo järgi, määratledes need kas "tüdrukutele" või "poistele" sobivaks. Õpetaja roll võimaldab sellistes olukordades tõsta esile soostereotüüpset keelekasutust ja mõttemustrit ning omakorda astuda õpilastega vestlusesse. (*ibid*)

Eesti keele grammatiline struktuur toetab iseenesest sooneutraalsust, kuna puuduvad soopõhised asesõnad nagu näiteks *he* või *she* inglise keeles, on vaid sõna *tema*. Seega on eesti keeles võimalik kõneleda ilma soolist kuuluvust grammatiliselt esile tõstmata ja hariduse kontekstis on loodud eeldused kaasava ja neutraalse keelekasutuse arendamiseks (Haridus ja sugu, s.a.). Samas, vaatamata grammatilisele neutraalsusele, ei tähenda see automaatselt, et eesti keeles puuduksid keelelised soostereotüübid või heteronormatiivsed ootused.

Kõige lihtsamini peegeldub see ametinimetuste või muude rollide sõnavaras, kus domineerivad traditsiooniliselt soopõhised keelendused – näiteks näitleja või tantsija puhul kaldutakse sageli eeldama naissoost inimest, samas kui autojuht või torumees assotsieeruvad pigem meessooga (Hebo, 2022). Keeleliselt on ka näiteks meeskond ja komisjoni esimees levinumad kui kollektiiv, naiskond või esinaine ehk kalduvused keeles ei teki vaid indiviidi tasandil. Keelekasutuses on seetõttu oluline olla teadlik varjatud soolisest ettemääratlustest ning rakendada võimalusel neutraalseid vorme, mis ei piira inimeste enesemääratlust.

Rahvatantsuõpetuses ja laiemalt tantsuhariduses on liikumisel oluline roll, aga keel saadab samuti igat tunni osa, olgu see siis tundi alustades, tantse õpetades või tavapärasel suhtlemisel tunnis. Kui tantsupaaride tegevus määratletakse keele kaudu automaatselt soopõhiselt, näiteks „poiss viib tüdruku...” või „mees alustab...“, kujundab see ka ruumis osalejate kehalisi ja sotsiaalseid rolle. Siinkohal pakub kväärpedagoogika raamistiku, mis julgustab loobumist heteronormatiivsetest väljendusviisidest ning pakub keelekasutust ilma fikseeritud identiteetide või rollideta.

Lisa Heywoodi artiklis „Gender-Free Calling: Why Does it Matter?“ (2021) rõhutatakse, et sooneutraalse terminoloogia kasutamine tantsutundides aitab luua kaasavat keskkonda, kus kõik osalejad saavad end vabalt väljendada, sõltumata soolisest identiteedist. Samas on märgitud, et muutus keelekasutuses ei tähenda traditsioonide hülgamist, vaid pigem nende uuendamist ja ajakohastamist, lähtudes tänapäevastest väärtustest ning

mitmekesisusest. Nii eelmainitud artiklis, kui ka intervjuus Sille Kapper-Tiisleriga (Torop, 2024, Lisa 3) tuuakse näiteid versioonidest, kuidas tantsijatele viidata: juht ja järgija, vasaku jala ja parema jala tantsija, A ja B tantsija. Eelolevat on kergem kasutada pärimustantsude õpetamise puhul, sest pärimustantsumaastik on oma olemuselt vabam ning käib ühiskonna vooludega loomulikumalt kaasas.

Tantsijatele viidates võib olla ka veel loovam ning kasutada mitte üldse tantsuga seotud sõnu, näiteks vaarikad ja maasikad sooliste tähistena (Agu, videokõne 1. märts 2025). Autoritantsude puhul ei ole selline keelekasutus õpetades võimatu, kuid võib algul tunduda keerukana ja segadust tekitavana. Siinkohal võib alguses kasutada proovimiseks hoopis feminiinse ja maskuliinse tantsija tähiseid, sest need küll eiravad tantsija sugu, kuid liikumiskvaliteetide soolisuus säilib, mis paljude autoritantsude puhul on endiselt oluline.

Keelekasutuse muutmise eel on võimalik rühmas arutada, millist keelekasutust tantsijad ise eelistaksid või igapäevaselt kasutavad. See võib aga tekitada olukorra, kus üldsusele sobivad näiteks mees-naine või tüdruk-poiss väljendid ning tantsijaga, kellele see pakub ebamugavust, ei arvestata. Seetõttu peaks sellise vestluse pidama peale keelekasutuse muutmist või sellega katsetamist, et arutelud oleksid viljakamad ja rühmas loodavad kokkulepped põhjendatud.

Segarühmadele loodud tantsude kirjeldustes on kõik liikumised ja joonised kirjeldatud läbi binaarsete sugude, kuid õpetaja saab siiski olla justkui vahendajaks tantsijate ja kirjelduse vahel. Kui õpetajal on soov kaasata mitmekesise soolise ja seksuaalse identiteediga tantsijaid või kuuluvad sellised tantsijad juba tema rühma, saab leida viise, kuidas kirjelduse poolt antavat informatsiooni ümbersõnastada ja muuta (Torop, 2024, Lisa 3). Seda muidugi mõeldes, et vastuollu ei minda autoriga ning autor on uuema tõlgendusega nõus.

Sooliselt kaasavamas rahvatantsutunnis on eelistatud funktsioonipõhised väljendid soospetsiifilistele. Sellised väljendid on näiteks “juht alustab pöördega”, “järgija liigub diagonaalis vasakule” või “paarides vahetatakse rolle”. Selline keelekasutus mitte ainult ei toeta kväärpedagoogikat, vaid laiendab ka õppijate endi liikumisrepertuaari, võimaldades neil kogeda mõlema rolli tantsutehnilisi ja loominguilisi aspekte. Eriti oluline on rõhutada, et juhi ja järgija rollid ei ole staatilised ega soopõhised – need võivad tunnis vahelduda, pakkudes igähele võimalust katsetada erinevaid tantsulisi väljendusi.

Samuti taastoodavad vananenud soostereotüüpe ja võivad vähendada õppijate enesekindlust või osalemisrõõmu ütlused nagu „mees peab tugevalt juhtima“ või „naine peab olema kerge ja nõtk“. Selle asemel võib rääkida selgest liikumisimpulsist, keha kuulamisest või kooskõlastatud partneritööst, mis rõhutavad suhtlust ja vastastikust tunnetust, mitte

võimujaotust. Erinevad näited sooneutraalsest keelekasutusest on toodud välja töö peatükis “Lisa 2. Tabel 1”.

Sooneutraalne keelekasutus rahvatantsutunnis ei tähenda ainult sõnade muutmist, vaid peegeldab laiemat pedagoogilist hoiakut ehk austust erinevate kehaliste kogemuste ja identiteetide vastu. Õpetajana on oluline mõista, et keeles on mitmeid ohukohti ning esimene samm on neid märgata ning teadvustada. Samuti, õpetaja regulaarne refleksioon keelekasutuse üle aitab õpilastel paremini mõista kaasava praktika tagamaid. Samuti näitab see tahet kujundada ruumi, kus tants ei kinnista kitsaid norme, vaid kutsub osalejaid end väljendama ja arenema turvalises ning toetavas keskkonnas.

3.3. Turvalise ja julge ruumi põhimõtted rahvatantsutunnis

Õpilaste arengu põhialusteks ning hea pedagoogika tulemuseks on põhimõtted, et ennast tuntakse turvaliselt, nähtuna, väärtustatuna ja võimelisena kasvama. Paljude noorte, sealhulgas just LGBTQ+ kogukonda kuuluvate noorte jaoks, võivad need õigused jääda õpikeskkonnas kaugeks, isegi kättesaamatuks. (Collins & Ehrenhalt, s.a.)

Selle jaoks on loodud turvalise ja julge ruumi põhimõtted. Ajalooliselt on turvaline ruum kätkenud endas kohta, kus LGBTQ+ kogukonna liikmed saavad avatumalt väljendada oma identiteeti, muresemata seadustest tulenevate riskide pärast. Turvalised ruumid muutusid kiiresti aktivismiruumideks, pakkudes paika sotsiaalsete õiguste eest seismiseks ning dialoogi algatamiseks. (Ali, 2017)

Turvalised ruumid ei ole aga täielikult riskivabad, sest kuigi sotsiaalselt tõrjutumad tunnevad end neis oma identiteedis mugavamalt, on nad samas siiski lähedases kontaktis veel teiste erinevalt identifitseeruvate inimestega. Sellest samm edasi on julge ruum ehk selle asemel, et olla pelgupaigaks marginaliseeritud inimestele ja kogukondadele, pakub julge ruum kaasavat ja väljakutseid esitavat arutelu ning toetavat keskkonda kõigile osalejatele võrdselt. Julged ruumid võimaldavad ühelt poolt tuge, olles samal ajal kohaks sisukamatele dialoogidele. Julgete ja turvaliste ruumide, nagu ka muude sarnaste tugi mehhanismide, eesmärgiks on seega turvaliselt parandada ning edendada osalejate arengut. (*ibid*)

Rahvatantsutunnis tähendab see õpetaja teadlikku valikut loobuda fikseeritud rollidest ja heteronormatiivsetest ootustest, pakkudes igale õppijale võimalust osaleda iseenda identiteeti austaval moel. Kui õpilaste jagamine binaarsetel alustel, eriti soo järgi, kinnistab stereotüüpseid vaateid, siis õpilaste jagamine kas gruppidesse või paaridesse näiteks ruumispetsiifika alusel seda ei tee (Collins & Ehrenhalt, s.a.). Rahvatantsutunnis saab ruumiliste ja/või neutraalsete jaotustena kasutada näiteks: „vasakpoolsed ja parempoolsed

tantsijad“, „siseringi ja välisringi tantsijad“. Antud väljendusviis küll haakub ka eelmise alapeatüki teemaga, kuid kaasav keelekasutus on üheks turvalise ruumi põhimõtteks.

Heteronormatiivsetest praktikatest saab eemalduda ka harrastades uute rollide katsetamist, kus õpetaja ei defineeri partnerlusi ega rolle soo järgi, vaid loob tingimused, kus õppijad saavad ise uurida, mida näiteks juhtimine või järgimine nende jaoks tähendab (vt “Lisa 2. Harjutus 4”). Samuti saab vahetada tantsude siseselt rolle ehk meeste ja naiste liikumist vahetatakse ja katsetatakse vastastikku. Saab näiteks paluda tantsijatel vahetada oma paarilisega rollid kindlas õpitud tantsus alates mingist tuurist/taktist/tantsuosast (vt “Lisa 2. Harjutus 5”). Lisaks uute rollide katsetamisele saab õpetaja ka näha, kui tähelepanelikult õpitakse tantsu.

Oluline on ka liikumisega seotud kehalise kontakti käsitlemine. Kuna rahvatants on sageli füüsiline tegevus just paarilisega kontaktis olemise kontekstis, on oluline ka rõhutada, et rolli valik (mees või naine) ei tähenda midagi inimese isikliku soolise identiteedi kohta, vaid on osa loovast eneseväljendusest. Selleks saab kasutada näiteks rollide vahetamist iga uue kombinatsiooni või harjutuse käigus, sest nii muutub liikumine dünaamiliseks ning iga osaleja saab liikuda koos erinevate paarilistega. Saab katsetada ka praktikat, kus igäühel on õigus valida füüsilise kontakti aste või keelduda sellest täielikult. Seda saab proovida näiteks käepigistuse asemel kummardamise või silmkontakti vahetamisega.

Julge ruumi põhimõtteid toetab ka õpetaja mitmetahulisus ehk valmisolek tegeleda lisaks tantsuliste oskuste edasiandmisele ka sotsiaalsete ja emotsionaalsete teemadega. See tähendab tantsutundi, kus on sõnastatud ühised reeglid, mis toimivad austuse, tolerantsi, avatuse ja mitte-eeldamise põhimõtetel, et luua reflektiivne ruum, mis julgustab õpilasi märkama ja analüüsima oma kehalist kogemust tantsus.

Tundides saaks läbi viia aruteluringe, kus tantsijad saavad ning julgevad jagada oma piire, tundeid ning kogemusi rollide, liikumise või partnerivahetuse osas. Saab kasutada küsimusi nagu “kuidas ma tajun oma keha?”, “kas partneriga suhtlemine eeldab alati mehe-naise jaotust?”, “milline on mu liikumise sisemine impulss?” (rohkem küsimusi “Lisa 2”). Õpetaja aga siinkohal ei anna hinnanguid, vaid kuulab, toetab ja loob ruumi, kus erinevad kogemused on võrdselt väärtustatud. Esiteks aga võiks kasutada individuaalset lähenemist või teha end kättesaadavaks mistahes soo või identiteedi teemadel arutlemiseks, enne kui rühmana arutelusid korraldada. Nii saab vältida kväär tantsijate ebamugavasse olukorda panemist ning nende esile tõstmist olukorrale mitte vastavas kontekstis.

Nii turvalise ja julge ruumi printsiip kui ka kväärpedagoogika väärtustavad suuresti osaluspõhisust mistõttu võib katsetada ka tantsijate kaasamist loomeprotsessi ka kaasautorite

ja mõtestajatena. Näiteks võib kasutada improvisatsioonilisi ja koostööl põhinevaid meetodeid uue rahvatantsulise materjali loomisel, kus lähtepunktiks on tantsijate endi lood, kogemused või küsimused soolisuse, kuuluvuse ja keha kohta. Selline praktika võimaldab ka rahvatantsu vormiliste piiride avardamist kus traditsiooniline sammumaterjal ja liikumismustrid võivad saada uue tähendusliku kihi.

4. Järeldused

Uurimistulemused nii teoreetilise materjali kui ka küsitluse tulemuste näol näitasid, et eesti rahvatantsu pedagoogikas ilmneb selge seotus ajalooliselt väljakujunenud soolise binaarsuse ja heteronormatiivsete praktikatega, mis mõjutavad otseselt õpetamisstruktuuri ja tundide ülesehitust. Kuigi tantsutehniliselt on paljud harjutused ja liikumispraktikad kõigile tantsijatele ühised ning õpetuse tuum ei ole tingimata soopõhine, on pedagoogilisse metoodikasse juurdunud mitmeid elemente, mis lähtuvad traditsioonilisest mees-naine jaotusest. Seda kajastavad nii tantsijate rivistamine kui ka paaride moodustamine, harjutuste korraldus diagonaalidel, keelekasutus ja trenniriietuse normid.

Küsimustiku põhjal selgus, et enamus rahvatantsuõpetajaid rakendab rivistuse või soojenduse puhul soolist jaotust. Seejuures ilmnes, et binaarne jaotus aitab mitmel viisil lihtsustada õpetaja tööd ning on pigem seotud töö efektiivsuse ja mugavusega, kui väärtushinnangutega. Sarnane loogika kehtib ka riietuse osas, sest trenniriietuse nõuded põhinevad vajadusel jälgida jalgade ja käte tööd ning luua harjumust lavaliseks esituseks rahvarõivastes. Rahvarõivaste sooline jaotus, mis tugineb ajaloolisele traditsioonile, on tänapäevases kontekstis seotud pigem visuaalse ühtsuse ja selgusega, eriti suurte esinemiste korral nagu seda on tantsupeod.

Kuigi need binaarsusel põhinevad või binaarset kuvandit edasiandvad praktikad võivad kõrvale jätta tantsijaid, kelle identiteet ei sobitu antud raamistikku, ei ilmne neist automaatselt pahatahtlik välistus, vaid pigem traditsioonidest ja efektiivsusest tulenev harjumus. Samas viitavad uurimistulemused ka sellele, et teatud paindlikkus ja alternatiivide kasutamine, nagu näiteks mitmesugune keelekasutus tantsijatele viidates, loovad variandid rivistusel või paarilise valikuvabaduses, on juba olemas, kuigi pigem üksikute õpetajate teadliku valikuna.

Binaarsed ja heteronormatiivsed soorollid, keelekasutus, rahvarõivad ning koreograafilised vormid on eesti rahvatantsus tihedalt seotud rahvusliku kultuuripärandi ning traditsioonidega, mistõttu nende ümbermõtestamine võib olla nii tunnetuslikult kui ka praktiliselt keeruline. Tegemist on sügavamalt juurdunud kultuurilise ja rahvusidentiteedilise

täendusväljaga, mitte vaid harjumuspäraste valikutega õpetamispraktikas. Sellest tulenevalt oli vaja uurida, millised väljakutsed võivad tekkida rahvatantsu traditsiooniliste soorollide kohandamisel sooliselt kaasava õpetamisega. Oluline on säilitada väärtusraamistikku ilma, et see muutuks tõrjuvaks.

Teoreetilise materjali analüüsist joonistub välja, et eesti rahvatantsu soorolle ja neid kõige esmasemalt edastavat viisi ehk rahvarõivaste kandmist, tõlgendatakse rahvustantsu autentse osana. Sellest tulenevalt võib soolise mitmekesisuse kaasamine tunduda ohuna traditsiooni järjepidevusele ning tekitada lahkarmumusi nii õpetajate, tantsijate kui laiema avalikkuse seas. Samuti ilmnevad pedagoogilises praktikas keelelised piirangud, kuna puudub piisav terminoloogiline teadlikkus, et nimetada ja mõista mitmekesiseid identiteete. Sellise sõnavara puudumine võib tahtmatult tugevdada tavapärast eeldust binaarsusest ja heteronormatiivsest normist ning kinnistada seda enam ka õpetamismetoodikas.

Kväärtantsijate jaoks võib väljakutseks osutada surve esitada kindlat rolli, valida vastassoost tantsupartner või kanda oma bioloogilisele soole vastavaid rõivaid. See tekitab sisemise konflikti, mis surub alla isiklike soove või vajadusi. Autoritantsude puhul seab piiranguid sageli ka koreograafia, mis tugineb stereotüüpsele soo esitamisele ja heteronormatiivsetele narratiividele. See seab piiranguid ka õpetajale, kes sooviks rakendada kaasavat lähenemist, kuid peab samal ajal kindlalt järgima koreograafi visiooni või institutsionaalset standardit. Näiteks tantsupidude puhul nõutakse sageli rollijaotuse, tantsijate arvu ja rahvarõivaste kandmise täpset järgimist, mis võib raskendada alternatiivsete lahenduste kasutusele võtmist.

Kuidas aga luua rahvatantsuõpetajana turvaline ja sooliselt kaasav õpikeskkond, säilitades samal ajal rahvatantsu kultuuriline olemus? Töö tulemused viitavad kväärpedagoogika potentsiaalile laiendada rahvatantsu õpetamise mõtestamist nii sotsiaalses, pedagoogilises kui kultuurilises mõõtnes. Kväärpedagoogika rakendamine ei tähenda traditsiooni hülgamist, vaid pigem selle teadlikku analüüsi ja ümbermõtestamist viisil, mis loob ruumi mitmekesisusele ja refleksiivsusele.

Vestlustest, intervjuudest ja teoreetilisest materjalist ilmneb, et esimeseks ja üheks olulisemaks sammuks on õpetajate teadlikkuse tõstmine ja üldine valdkonna sisene arusaam, et sooliselt kaasav ja kväärpedagoogiline lähenemine ei sea eesmärgiks laiema rahvatantsu traditsiooni tühistamist ega moonutamist, vaid pigem võimaldab tunnisiseselt pakkuda kõigile võrdseid võimalusi ja soovipäraseid lahendusi. Muidugi saavad need samad mõttemustrid ja meetodid kanduda ka tunnist väljapoole ehk maastiku ülesemaks, kuid see ei ole esmatähtis. Selline lähenemine pakub võimalusi osaleda, suhestuda ja ennast väljendada ka neil, kes ei

sobitu vaikimisi eeldatavasse raamistikku. Traditsioon ise ei kao, vaid saab mitmekesisema tõlgenduse.

Üheks praktiliseks võimaluseks turvalise õpiruumi kujundamisel on keelekasutuse teadlik kohandamine. Sooneutraalne kõneviis, nagu näiteks tantsijate nimetamine mitte soolistel alustel, aitab vähendada pinget ja normaliseerida mitmekesisust ilma, et see segaks õpetamise struktuuri. Antud lähenemine vajab küll ohukohtadest teadlik olemist ja õpetajana oma keelekasutuse regulaarset mõtestatud refleksiooni, ent on õpitav ja koolitustega arendatav.

Samuti aitavad luua turvalisemat tunnikeskonda harjutused ja ülesanded, kus tantsijate rollikatsetused on mängulised, põhjendatud ja toetatud. Põhjused, et õpetajad näiteks segarühmade trennides nagunii demonstreerivad mõlema soorolli samme, saab ka õppijatele avada ruumi, kus nad saavad turvalises keskkonnas katsetada nii liikumisi kui partnerivalikuid väljaspool traditsioonilisi soopõhiseid raame.

Rahvarõivaste kandmine võib säilida kultuurilise tuumana, kuid sellesse traditsiooni saab luua paindlikkust, pakkudes võimalusi rõivaste kohandamiseks või kombineerimiseks viisil, mis ei vähenda rahvarõiva tähendust, kuid võimaldab rohkemat samastumist selle kandjale. Ka koreograafiliste valikute tasandil saab rahvatantsuõpetaja lähtuda kaasavamatest põhimõtetest näiteks lavastuste ja tantsude loomisel. Sellisel puhul ei pea narratiivid või paaride moodustamised eeldama ainuüksi vastassoolist partnerlust ja sellega peamisel kaasnevat romantilist tähendust ega nais- või meesrühma tantsudes soostereotüüpset liikumiskvaliteeti. Õpilaste kaasamine ka loomeprotsessi koos nende valikuvabaduse toetamise ning individuaalsete piiride austamisega aitab samuti tugevdada kuuluvustunnet ja seotust tantsuga.

Oluline on luua teadlikult keskkond, kus kehtivad selgelt sõnastatud rühma ühised põhimõtted: austus, avatus ja reflektiivne suhtumine. Sellises ruumis tunnevad õpilased, et neil on lubatud oma piire ja soove sõnastada ja oma kogemust jagada, ilma et nad peaksid sobituma mingisse normi. Õpetajalt eeldab see pidevat eneserefleksiooni ja valmisolekut arutleda ka enda hoiakute ja õpetamisviiside üle.

Kõik kirjeldatud õpetamiseetodid ja kohandused eeldavad tõepoolest teadvustamist, mõtestamist ja valmidust eneseanalüüsiks, kuid need ei tähenda, et rahvatantsuõpetaja töö muutuks seetõttu keerulisemaks või koormavamaks. Vastupidi, tegemist on loomuliku osa ja arengusuunaga õpetaja professionaalses arengus. Õpetamine ning erinevad pedagoogilised käsitlused on alati olnud pidevas muutumises, mistõttu ka rahvatantsuõpetaja töö juurde kuulub valmisolek kohandada oma praktikat vastavalt õpilaste vajadustele, hoides ja edasi

andes samal ajal kultuuripärandit. Kaasavamad lähenemised ei nõua olemasoleva eitamist, vaid võimaldavad teadlikumat ja paindlikumat õpetamist, mis toetab iga õppija turvatunnet ja arengut. Antud pedagoogiline käsitus aitab eesti rahvatantsu traditsioonil püsida elujõulisena ka muutuvates ühiskondlikes oludes.

Kokkuvõte

Lõputöö teemaks oli sooliselt kaasav pedagoogika ning selle rakendamise võimalused eesti rahvatantsu õpetusse. Töö keskmeks oli probleem, et eesti rahvatantsu pedagoogikas puuduvad teadvustatud õpetamispraktikad ja töövõtted, mis tagaksid kõigi õpilaste kaasatuse ning turvalisuse sõltumata nende soolisest identiteedist ja seksuaalsest orientatsioonist.

Kaesoleva lõputöö eesmärgiks oli kaardistada eesti rahvatantsu õpetuses esinevad binaarsusel ja heteronormatiivsusel põhinevad ohukohad ning tuua esile õpetamispraktikad, mis aitavad luua kaasavat ja turvalist õpikeskkonda. Samuti teha nähtavaks ja mõtestada juba olemasolevad, kuid sageli teadvustamata sooliselt kaasavad töövõtted, kui ka uuemad meetodid.

Eesmärgini jõudmiseks uuriti ning analüüsiti teoreetilist materjali seoses tantsu ja soolisusega, eesti rahvatantsu soospetsiifikaga ning sooliselt kaasava (tantsu)hariduse põhimõtetega. Viidi läbi ka empiiriline uurimus küsimustiku näol, kõrvutades selle tulemusi teoreetilise materjaliga. Uuriti binaarseid elemente eesti rahvatantsu pedagoogikas, väljakutseid nende kohandamisel sooliselt kaasava pedagoogikaga ning võimalikke viise eesti rahvatantsu õpetamiseks, mis kaasavad erinevaid soolisi identiteete ja seksuaalsusi säilitades samal ajal rahvatantsu kultuurilise olemuse. Töö käigus loodi ka konspekteeritud materjal rahvatantsuõpetajatele, mis sisaldab lühikirjeldusi esmastest harjutustest ja refleksiooni küsimustest.

Uurimuse tulemusena selgus, et eesti rahvatantsuõpetuses sisalduvad mitmed binaarsusel põhinevad praktikad, nagu näiteks paaride moodustamine mees-naine printsiibil, soopõhine rivistamine, sooline keelekasutus ning trenni- ja rahvarõivaste kandmise normid. Selgus ka, et mitmed väljakutsed (näiteks keelekasutuse, rühmade liigitamise või rahvarõivaste kohandamine), mis võivad tekkida kahe praktika ühendamisel, baseeruvad üldisel hirmul, et rahvatantsu traditsioon muutub liialt ega väärtusta enam samu põhimõtteid. Siiski analüüsides sooliselt kaasavaid praktikaid ja kõrvutades neid rahvatantsu õpetamisega, selgus, et kaasavate lähenemiste rakendamine, olgu selleks sooneutraalse keelekasutuse kasutamine, rollikatsetuste lubamine või turvalisema ruumi loomine, ei eelda traditsioonide tühistamist, vaid nende teadlikumat ja avaramat tõlgendamist.

Oluline tulemus ja teadmine ongi siinkohal, et eesti rahvatantsu kui rahvusliku traditsiooni säilitamine ei pea toimuma kaasavuse arvelt, pigem saab sooliselt kaasav pedagoogika rikastada õpetamispraktikat. Selle eelduseks on õpetajate valmisolek end

pidevalt arendada, reflekteerida oma töövõtete osas ning teha teadlikke läbimõtestatud valikuid, mis arvestavad õppijate mitmekesisusega.

Kväärpedagoogilised põhimõtted ja sootundlikud õpetamismeetodid on potentsiaaliga rikastada ka traditsioonilisi tantsuvorme nagu eesti rahvatants. Oma olemuselt võib rahvatants jätta nähtamatuks ja esindamata need kehad ja kogemused, mis ei mahu binaarsete või heteronormatiivsete eelduste raamidesse, kuid kväärpedagoogiline lähenemine pakub platvormi ka nendele lugudele, mis traditsioonilises rahvatantsupildis seni on puudunud. Sooliselt kaasav rahvatantsutund ei tähenda traditsioonide hülgamist, vaid nende avatumat ja teadlikumat mõtestamist ning edasikandmist. Rahvatantsuõpetaja saab olla vahendaja kultuuri ja kaasaegse ühiskonna vahel, väärtustades nii pärimust kui õpilaste mitmekesiseid identiteete. Nii sünnib rahvatantsutund, kus õppimine käib käsikäes enese mõtestamise, kaasatuse ja kehalise vabadusega, kus tantsimine ei tähista mitte vaid traditsiooni kordamist, vaid võimalust selle loovaks ümbermõtestamiseks.

Kasutatud kirjandus

- Ali, D. (2017). Safe Spaces and Brave Spaces.
https://www.naspa.org/images/uploads/main/Policy_and_Practice_No_2_Safe_Brave_Spaces_DOWNLOAD.pdf
- Arraste, L., Adamson, I., Ammas, A., Feršel, Ü., Tiis, K., Žigurs, J., Valner, K. (2009). 75 aastat Eesti tantsupidusid. Kirjastus Varrak, Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts.
- Butler, J. (2004). Performative Acts and Gender Constitution. H, Bial (koost), *The Performance Studies Reader* (lk 154-157). New York: Routledge.
- Collins, C., Ehrenhalt, J. (s.a.). Best practices for serving LGBTQ students.
<https://www.learningforjustice.org/sites/default/files/2018-09/TT-LGBTQ-Best-Practices-Guide.pdf>
- Duggan, A., Schlottmann, J. (1948). *The Teaching Of Folk Dance*. New York: A. S. Barnes and Company.
- Eesti Rahvakultuuri Keskus. (s.a.). *Rahvatantsujuhtide kooli õppekava*.
<https://rahvakultuur.ee/wp-content/uploads/2024/04/Rahvatantsujuhtide-kool-2024-2026.pdf>
- Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts. (s.a. a). *Käsitlusi rahvatantsuliikumisest*.
<https://errs.ee/2024/05/15/kasitlusi-rahvatantsuliikumisest/>
- Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts. (s.a. b). *Noortepeod on aluseks rahvatantsuharrastuse kasvule*.
<https://errs.ee/2024/01/31/noortepeod-on-aluseks-rahvatantsuharrastuse-kasvule/>
- Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts. (s.a. c). *Tantsupeoprotsess ja selle tunnused*.
<https://errs.ee/2024/05/16/tantsupeoprotsess-ja-selle-tunnused/>
- Eesti Seksuaaltervise Liit. (s.a.). *Sugu*. <https://seksuaaltervis.ee/info/sugu>
- Eesti Tantsuhuvihariduse Liit. (2021). *Tantsuhuvihariduse põhimõtted*.
https://tantsuharidus.ee/wp-content/uploads/2021/10/Tantsuhuvihariduse_pohimotted.pdf
- Felluga, D. (2011). Modules on Butler: On Performativity. Introductory Guide to Critical Theory. <http://www.purdue.edu/guidetotheory/genderandsex/modules/butlerperformativity.html>
- Feministeerium. (2023). *Queer*. <https://feministeerium.ee/dictionary/queer/>
- Fortin, S. (2002). Living in Movement: Development of Somatic Practices in Dance

- Education. *Journal of Dance Education*, 2(2), 35–40.
<https://doi.org/10.1080/15290824.2002.10387211>
- Green, J. (2001). Socially constructed bodies in American dance classrooms. *Research in Dance Education*, 2(2), 155–173.
https://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/J_Green_Socially_2001.pdf
- Hanna, J. (1988). *Dance, Sex and Gender*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Haridus ja sugu. (s.a.). *Eesti keel*.
<https://www.haridusjasugu.ee/sootadlik-pedagoogika/sooaspektide-loiminguvoimalused/eesti-keel/>
- Hebo. (2022, 23. mai). Kas sooneutraalsus keeles on parim siht?. Toimetaja.
<https://toimetaja.eu/sooneutraalsus-keeles/>
- Heywood, L. (2021). Gender-free calling: why does it matter?. *English Dance and Song*.
<https://www.efdss.org/about-us/what-we-do/news/10461-gender-free-calling-why-does-it-matter>
- Kaminsky, D. (2011). Gender and Sexuality in the Polska: Swedish Couple Dancing and the Challenge of Egalitarian Flirtation. *Ethnomusicology Forum* 20(2): 123-52.
- Kapper, S. (2010). Kas rahvatants sünnib siis, kui rahvas tantsib?. S, Kapper (koost), *Rahvast ja tantsust* (lk 46-54). Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts.
- Kütt, R., Papp, Ü. (2022). *Gender-sensitive Education for Primary School Teachers*. Fair Play at Schools.
<https://www.haridusjasugu.ee/wp-content/uploads/Gender-Sensitive-Education-For-Primary-School-Teachers.pdf>
- Lett, C. (2023). *Drag Shows Are Acts of Protest and Self-Expression for LGBTQIA+ Communities of Color*. ACLU Texas.
https://www.aclutx.org/en/news/drag-shows-are-acts-protest-and-self-expression-lgbtqia-communities-color?utm_source
- Neto, J. (2018). Queer pedagogy: Approaches to inclusive teaching. *Policy Futures in Education*, 16(5), 590-592.
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1478210317751273>
- Oliver, W., & Risner, D. (2017). *Dance and Gender: An Evidence-Based Approach*. University Press of Florida.
https://www.researchgate.net/profile/Doug-Risner-2/publication/345071754_An_Introduction_to_Dance_and_Gender/links/5fafc5f7a6fdcc9ae050f122/An-Introduction-to-Dance-and-Gender.pdf

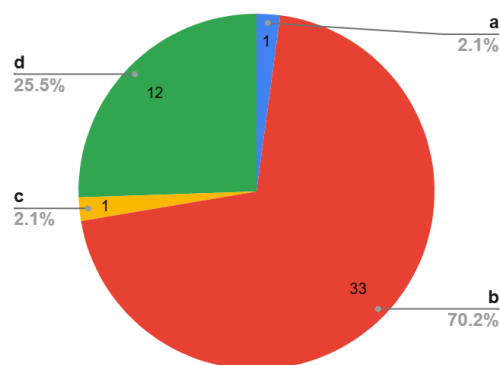
- Risner, D. (2016). *Sexuality, Gender and Identity. Critical Issues in Dance. Education.* Taylor & Francis.
https://www.google.ee/books/edition/Sexuality_Gender_and_Identity/Ynp0DwAAQB_AJ?hl=en&gbpv=1&dq=folk+dance+pedagogy+inclusive+sexuality,+gender+identity&pg=PT16&printsec=frontcover
- Shay, A. (2011). *Tantsupoliitika.* TLÜ Kirjastus.
- Stinson, S. (1995). Seeking a Feminist Pedagogy for Children's Dance. S, Shapiro (koost), *Dance, Power and Difference: Critical and Feminist Perspectives on Dance Education* (lk 23–47). Human Kinetics.
- Tartu Ülikool. (s.a.). *Mis on kaasav haridus?*
<https://sisu.ut.ee/sensiclass/toolbox/inclusive-teaching-et/what-inclusive-pedagogy-et/>
- Toomi, U. (1967). *Harjutusvara rahvatantsijaile.* Eesti Raamat.
- Torop, T. (2024). *Soolise identiteedi käsitus eesti rahvatantsu maastikul* [Seminaritöö, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia]. Lisa 1, Lisa 3, Lisa 4.
<https://docs.google.com/document/d/1qaZw6doxhrwqkpsfzqMycrTsYyOT9yJaihkyLpMIV8/edit?usp=sharing>

Lisa 1. Küsimustik rahvatantsuõpetajatele

Tere! Olen Tuuli Torop, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia IV kursuse tudeng ning olen kirjutamas lõputööd teemal “Sooliselt kaasav rahvatantsuharidus”. Järgneva küsimustiku kaudu soovin teada saada rahvatantsuõpetajate, sealhulgas keelekasutuse harjumuste kohta, rahvatantsu tunni kontekstis. Vastamine on konfidentsiaalne ning vastused kajastuvad, vaid antud uurimistöö raames. Küsimustikule vastamine võtab aega 5-10 minutit. Tänan teid Teie panuse eest!

1. Kas ja kuidas rivistate tunni alguses üles oma tantsijad?

- Kõik tantsijad ühel rivil
- Tüdrukud ees, poisid taga
- Ei rivista
- Muu tunni alustamise viis.

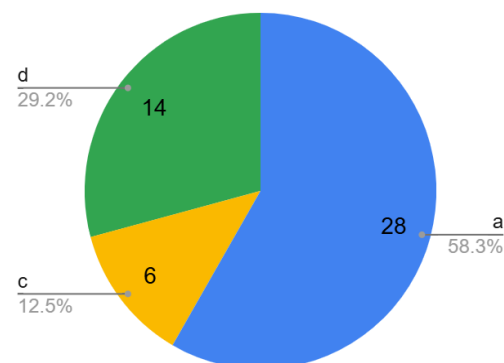

Vastatud d. variandid:

- Ühisel ringjoonel. (3)
- Tantsijate vanusest ja/või tunnisust sõltuvalt erinevalt (lastega ring/ei rivista, noortega T ees P taga; autoritantse õppides T ees P taga, pärimustantse tehes ring/ei rivista). (7)
- Mõnes rühmas kahte rivvi, mõnes ringjoonel (naisrühm)
- Tavaliselt tüdrukud ees, poisid taga, aga olen ka vahetanud ja see on rõõmsat elevust pakkunud.
- Õppeaasta esimeses tunnis võtavad kõik lapsed ühte rivvi, loevad kolmeks. Nr 1 astuvad 3 sammu ette, nr 2 jääb paigale, nr 3 astub sammu taha. Nii saavad nad enda tunni alustamise ja lõpetamise koha. See jääb neile kogu õppeaastaks. Kui tunnis on vaja korda luua, sest lapsed on liiga elevil, naasevad nad oma tunni alguse kohale.

2. Kui kasutate soojendusharjutusteks ringile liikumist, siis kas:

- Poisid tüdrukud vaheldumisi
- Poisid ees tüdrukud taga (ring on pool ja pool)
- Segamini
- Muul viisil.

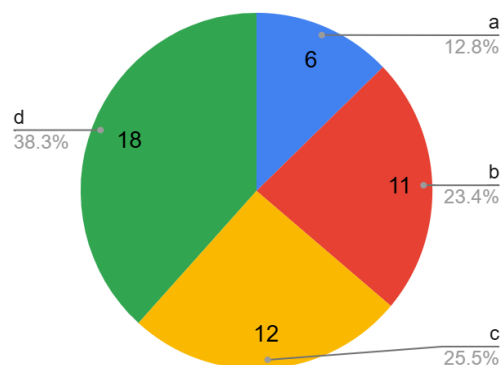

Vastatud d. variandid:

- Erinevalt eelmainitud variantide suhtes, kindlat viisi ei ole. (8)
- Ei kasuta soojenduseks ringi
- Liigume piki saali edasi-tagasi, minnes tüdrukud ees, tulles poisid ees
- Sõltuvalt tunni eesmärgist ja/või vanusest (nt väikesed vaja vaheldumisi vaja, et distsipliin parem oleks)

3. Kuidas viite läbi harjutusi diagonaalidel/üle saali?

- Tantsijad üksikult
- Tantsijad vastassooga kõrvuti
- Tantsijad oma soovi järgi kõrvuti (ehk on sega kui ka samasoolisi paare)
- Muu

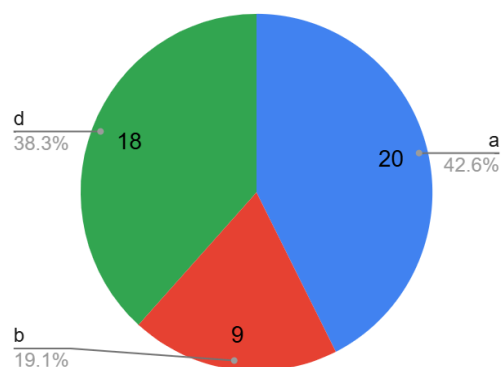

Vastatud d. variandid:

- Ei tee selliseid harjutusi. (3)
- Kõik variandid / Erinevalt. (13)
- Kõik sõltub harjutusest, peamiselt vastassoost kõrvuti, kuid mõne harjutuse puhul vajalik samasoolisega kõrvuti. (2)

4. Kuidas viitate tantsijatele tunni vältel?

- Tüdrukud/naised ja poisid/mehed
- Nimeliselt
- Juht ja järgija
- Muu.

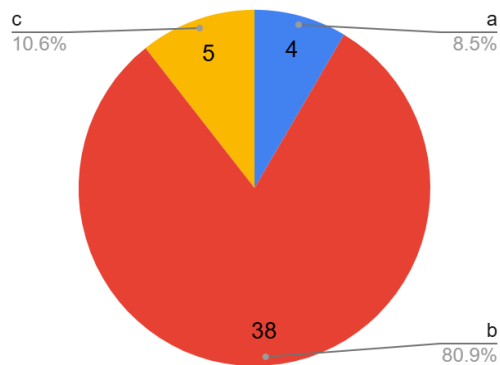

Vastatud d. variandid

- Tüdrukud/poisid ja nimeliselt. (11)
- Tutvustan juhi ja järgija mõisteid, kuid üldstatult rääkides kasutan praktikas rohkem poisid-tüdrukud. Individuaalsed parandused/kiitused muidugi nimeliselt.
- Kõik eelmainitud (vastavalt vajadusele). (3)
- Lisaks eelmainitutele ka nr 1 ja 2, sisemine ja välimine (ringjoonel). (3)

5. Kas ja kuidas erineb teie keelekasutus õpetades pärimustantse ja autoritantse?

- Kasutan teadlikult erinevat terminoloogiat (nt. juht ja järgija VS naised ja mehed)
- Keelekasutus ei erine
- Muu.

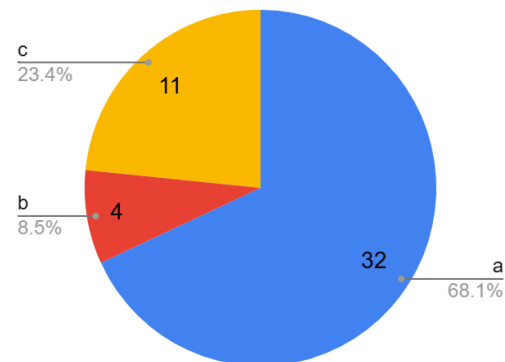

Vastatud c. variandid:

- Sõltub tantsust ja/või tantsijate vanusest. (2)
- Üldiselt sarnane, kuid mul on mitmeid koosseise, just laste seas, kus tüdrukutepaarid ka sees, sest poisse vähem (on ka poistepaare sattunud kokku), siis räägin nt sisering/välisring/välimine/sisemine tantsija.
- kogemus puudub. (2)

6. Teie rühmas on tantsijate:

- sugu ja rollid määratletud bioloogilise soo järgi
- sugu ja rollid määratud tantsija enda poolt valitud soomääratluse järgi
- Muu.

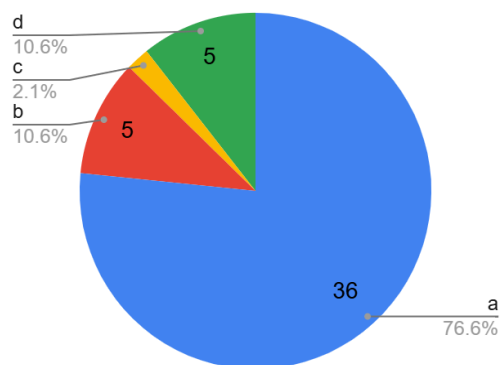

Vastatud c. variandid:

- Aeg-ajalt on ka poiste või tüdrukute paarid koos tantsimas ja soo määratlemine pole oluline.
- Oleneb tunnist. Koolitunnis pigem nad ise otsustavad, mis rolli ja kellega nad koos tahavad olla. Seal ei ole ju vahet, lihtsalt koreograafia.
- Mul ei olnud juhust, kus keegi oleks palunud ennast teisiti määratleda, kuid tõsi, ma pole ka seda küsinud ja sellele võimalusele tähelepanu pööranud
- Segarühmas bioloogilise soo järgi. Nais rühmades mõnikord kas nr1 ja nr2 või kui on pärimustants siis üks naistest on nn mehe rollis.
- Esimene, kuid kui keegi tuleks ütleks, et ta on midagi muud, siis ma austaks seda. Siiani pole ette tulnud.
- Mõlemad variandid, olenevalt rühmast. (6)

7. Kas olete kokku puutunud õpilase soolisest enesemääratlusest ja/või seksuaalsest sättumusest tingitud olukordadega ja lahendustega?

- Ei
- Jah, kõik tantsijad on saanud märku anda enda määratlus(t)est minule
- Jah, kõik tantsijad on saanud võimaluse märku anda enda määratlus(t)est rühmakaaslastele
- Muu.

Vastatud d. variandid:

- Olen puutunud kokku, aga mul puudub teadmine, kas on olukordi, kus tantsijad pole soovinud/tahtnud/julenud sellest teada anda.
- Meeste tantsupeol on olnud asendajaks neiu, kes hiljem sugu vahetanud.
- Üldhariduskoolis pole kokku puutunud (õpetan pigem noori 5., 6. ja 7. klass).
- Siiani on olnud ainult üks juhtum, kus tantsija määratles oma sugu erinevalt sünnijärgselt määratud ja klassikaaslastele tuntud soost. Sai olla selles rivis ja tantsida seda rolli, mida soovis. Rühm suhtus muidu neutraalselt, aga paariliseks eelistati cis-soolist vastassoost inimest.
- Ei ole sellist situatsiooni ette tulnud, kui tuleks, siis kindlasti annaks tantsijale võimaluse seda kõigile teadvustada.

8. Kui oled kokku puutunud soolise enesemääratluse/seksuaalse sättumuse teemadega enda rahvatantsu rühmas, siis palun kirjelda lühidalt neid olukordi (ning kuidas sellega tegelesite).

- Ei ole kokku puutunud. (17)
- Üks juhtum oli õpetlik ja keeruline. Kui tantsija tuli ütlema, et on transsooline (oli tantsimas lapsest saadik käinud) püüdsin olla toetav nii nagu oskasin: sai tantsida selles rollis, milles tahtis, leppisime kokku soovitud soo rahvarõivaste kättesaamise jne. Hiljem selgus, et kuigi mulle ütles, et vanemad toetavad, siis tegelikult nad tema avalikku üles astumist "teises" soos ei lubanud, püüdsid mind survestada valetama leidmaks põhjuseid, miks ma ei saa tantsijat esinema lubada jne. Kolmas pööre sündmustesse tuli kui selgus, et noorel on tõsised vaimse tervise probleemide - rääkis lugusid ja esitas inimeste suhtes väga ränki süüdistusi, mis politsei uurimise tulemusel ei osutunud tõeks ega selle

lähedaseks. Geisid on olnud rühmas mitmeid, on ka praegu üks avalikult ja teadlikult seda väljendav tantsija - see ei ole kuidagi probleeme tekitanud ega isegi teemaks tõusnud

- Puutusin kokku enda rühmas, mis ei olnud üldhariduskoolis. Üks õpilane andis teada, et soovib tantsida poisi osa - alguses olin sellega nõus, kuid järgemööda hakkas ilmema teisi probleeme - tegu oli alaealisega ja vanemad polnud sellega nõus, poisi osa tantsida soovival tüdrukul polnud paarilist, kellega tantsida (tunniolukorras paarilisi sageli vahetades polnud probleemi, kuid esinemistele mõeldes ei soovinud ma ühtegi tüdrukud "sundida" teise tüdrukuga tantsima), kui tüdrukutelt omavahel selle kohta uurisin, ei andnud keegi märku, et sooviks omasoolisega segarühmas tantsida. Kuna õpilasel, kes soovis vastassoo osa tantsida, olid ka käitumisraskused ning ta keeldus erinevaid argumente kuulamast, kaasa mõtlemast jne, siis lõpuks jäi olukord nii, et ta pidi esinema tüdruku rõivastes (tantsimas soovis ta edasi käia).
- Ehk kattub, aga kui tüdrukute paarid on koos, siis ei paku see erilist nalja, aga kui poisid peaks kokku sattuma, siis lastel naer kohe peal. Selgitan, et mõlemad saavad aidata teineteisel asendustena rollid ära täita ja ka mina näitan ju nii poiste kui tüdrukute rolle ette/tantsin kaasa. Tantsudes, kus on selgelt püütud nn tugevamaid liigutusi sisse tuua poiste rollidesse ja tüdruk peab seda kohta tüdrukupaaris tegema, olen palunud lähtuda ikkagi tüdrukute liikumisest (nt tüdruk ei vehi kätega nii hoogsalt ja rohmakalt kaasa kui poisid). Jätan autoritantsus liikumisstiilid vastavalt rollidele.
- Lapsed küsivad, miks on ühel bioloogilise soo esindajatel võimalus teha teistuguseid liikumisi. Vanad selgitused ei päde enam. Pean toonitama, et tegu on ajaloolise tantsuga. On olnud lapsi, kes ei soovi oma bioloogilise soo järgi autoritantsus määratud osa tantsida, pole sundinud ka. Me räägime üldiselt juba päris algusest peale nendest asjadest: et rahvatantsus teinekord nii on ja me saame teha teisiti jne. Seega enamus lastele see ei ole mingi veider asi.
- Trennides on saanud olukorda lahendada niimoodi, et tantsijal on võimalik ennast erinevalt määratleda. Keerulisem on olukord avalike esinemistega: rahvarõivaste selga panemine sunnib valima sugu. Laste puhul on saanud aga takistuseks hoopis vanemate suhtumine ja arusaam. Minul õpetajana ei ole lihtne astuda vanematega dialoogi nende lapse enesemääratlemise teemal, eriti kui lapse ja vanemate arusaamad on erinevad.
- Rahvatantsus tuleb lähtuda bioloogilistest eripäradest, kus mees on ikkagi tugevam ja võimeline oma partnerit tõstma. Kui trenni tuleb tantsija, kes on bioloogiliselt naine, aga soovib tantsida mehe osa, on see väga keeruline kui mitte pea võimatu ettevõtmine.

- Koolis pole, aga täiskasvanute rühmas oli. Ja huvitav oli see, et tema ise oli väga konservatiivne ja soovis alati olla rollis, mis oli bioloogilise soo põhjal loogiline. Ja talle üldse ei meeldinud kui vahetasime rolle.
- Rühmas tantsib bioloogiliselt tüdruk poisi osa. Kriteeriumiks oli, et hinnaalandust ei tehta ning tõsted jms tuleb ära teha. Lisaks visuaalselt on raske sooliselt aimata, kumma poole esindajaga on tegemist.
- Tüdruk tuli minu juurde ja ütles, et soovib tantsida poisi osa ja määratleb end poisina ja soovib kanda poisi rõivaid.
- Mul ei ole sellist kokkupuudet olnud, kuid tänu sellele küsimustikule proovin selle teemaga teadlikumalt tegeleda.
- Neiu määratles end noormehena (nime muutuseni välja) - aktsepteerin tema valikut.
- Üks poiss on soovinud olla alati tüdruku rollis. Olen lasknud tal seda ka teha.
- Olen. V.t. eelmist punkti

9. Kui soovite veel midagi jagada, mida mina ei ole puudutanud, siis saate seda teha siin!

- Koolitundides õpetan enamasti pärimustantse ning sinna juurde seletan, et sel ajal, kui need tantsud nõ elus olid, siis olid soorollid väga kindlad ja seepärast nt ringmängudes on kombeks vastassoost paarilisi võtta, aga ei keela, kui võetakse samast soost. Väiksematega saab kokku leppida, et täna võib võtta seda, keda soovid, aga homme mängime nii, nagu vanasti mängiti. Kui tekib olukord, et poisid või tüdrukud tahavad koos tantsida, siis ma seda ei keela, aga seletan, et mõnes tantsus on see ka traditsiooniliselt ok, aga mõnes ei ole ning pakun selleks puhkus sobilikuma tantsuvõtte (nt kui poisid omavahel polkat tantsivad, siis soovitan sulgvõtte asemel õlavarrevõtte ja reinlendri puhul seletan, et üldjuhul seda mehed koos ei tantsinud jne).
- Küsimused olid natuke liiga must-valged, sest koolikeskkonnas ei ole reeglina üheseid lahendusi. Rivistumise ja treeningu läbiviimise juures on laste puhul tihtipeale olulisem distsipliini tagamise küsimus (sõbrad tüdrukud omavahel või sõbrad poisid omavahel kipuvad tundi segama) ning sellel pole mingit pistmist soolise enesemääratlemisega. Samuti on lastel lihtsam mõista poiste ja tüdrukute tegevusi tantsus, juhi ja järgija definitsioon võib mõjuda ka alavääristavalt ja samuti soostereotüüspelt, kus üks paarilistest on justkui teisele allutatud. Olen sellist suhtumist palju kogenud hoopis võistlustantsu juures, kus rõhutatakse, et poiss peab olema juhtija ning tüdruk tegema täpselt seda, mida juhtija nõuab.

- Päril huvitav keelekasutus tekib, kui kokku tuleb tantsurühm, kus on 24 1. klassi last, neist vaid 6 poisid. Kuna soovin poissi ja tüdrukut soorollides eristada aga suurem osa on tüdrukute paare, nimetan neid erinevalt. Üsna ruttu õpivad ära, et vasakul pool olija teeb seda, mis poiss ja liigub juba iseenesest sinna kuhu vaja. Ei lase kunagi mitu trenni järjest samal tüdrukul poisi osa tantsida, kuigi see oleks mugav nii mulle kui talle aga see maksab hiljem kätte.
- Meie rühmas on tõesti üks bioloogiliselt tüdrukuna sündinud, kes identifitseerib ennast poisina. Rühmas tantsimise kriteeriumiks oli, et hinnaalandust ei tehta, kuna enamjaolt tantsitakse autoritantses, kus gümnaasiumivanuses on sees juba ka tõsted. Muidu rühmakaaslased kuidagi viltu olukorrale ei vaata. Samas on autoritantsudes palju seotust traditsiooniliselt vastassooga, mistõttu üldine töö käib ikka poisid vs tüdrukud soorollides.
- Mul on tunne, et tantsus on suva, kes mida teeb. See on tegelikult ju puhas liikumine ja erinevad kehas liikumas. Mõni päev tahadki üht rolli, mõni päev teist rolli. Kahju ka sellest, tihti just tüdrukud arvavad, et nad ei jaks ühtegi tõstet teha, kuigi tegelikult on see puhas tehnika ja tuleks ka rohkem harjuda raskete raskustega. Vahel inimesed ise mõtleavad end nõrgaks ja hädiseks.

Lisa 2. Konspekteritud materjal rahvatantsuõpetajale

Tabel 1. Soolise keelekasutuse alternatiivid

Tavapärane väljend	Sooneutraalne alternatiiv	Märkused
Poisid ja tüdrukud, mehed ja naised	Juht ja järgija / A ja B tantsija / feminiine ja maskuliine tantsija	Soopõhise rollijaotuse vältimine
Poisid teevad sammud tugevamalt	Juht / B tantsija vms annab liikumisimpulsi selgelt	Keskendumine liikumiskvaliteedile, mitte soole
Tüdrukud seisavad vasakul	Paarilise suhtes vasakul	Asukoht ruumis ei sõltu soost
Mees viib naise pöördesse	Juht / B tantsija vms viib paarilise pöördesse	Rõhk tegevusel, mitte osalejate sool
Tants on noorpaarist	Tants räägib partneritest/suhtest/dialogist	Tantsu narratiiv on laiemalt mõtestatav ja isiklikumalt tõlgendatav

Võimalikud reflekteerivad küsimused tantsijatele: Kuidas suhtud sellesse, kui õpetaja kasutab sõnu „poiss“ ja „tüdruk“ vs „partner 1“ ja „partner 2“?, Kas oled tundnud, et sinu identiteeti on tantsutunnis märgatud või nähtamatuks jäetud? Kas sul on olnud hetki, mil tundsid, et ei mahu mingisse ootusesse või rolli?

Harjutus 1. Liikumiskvaliteedid

Harjutuse eesmärgiks on teadvustada ja laiendada tantsijate liikumiskvaliteete, mis ei põhine tavapärasel repertuaaril. Välja on toodud nii otseseid kui ka kujutlusvõimel põhinevaid sisendeid. Alljärgnevalt on harjutus esitatud kõige lihtsustataval moel ehk juhendavate lausete näol, kuid seda saab kohandada, arendada edasi ja kasutada ka muude harjutuste taustal. Harjutuse mõte on pakkuda kõigile võimalus kehastada liikumiskvaliteete, mida ühiskond sageli seostab vastassoo liikumisega.

Tantsijatele antakse järjest erinevaid liikumisülesandeid:

- "liikuge õhuliselt ja õrnalt", "liikuge sujuvalt, kasutades suuri kaari", "liikuge nagu vesi/tuul", "liikuge vaikselt ja märkamatuks"- liikumiskvaliteedid, mida pigem seostatakse naiste liikumisega.

- "liikuge jõuliselt ja rütmiliselt", "liikuge konkreetselt ja muutke oma raskuskeset", "liikuge tormates või tammudes", "liikuge valjult ja enesekindlalt" - liikumiskvaliteedid, mida pigem seostatakse meeste liikumisega.

Võimalikud reflekteerivad küsimused tantsijatele: Milline kvaliteet tundus harjumuspärane/loomulik, milline oli väljakutsuv või tekitas ebamugavust ja miks? Kuidas tundsid end, kui pidid liikuma *liikumiskvaliteet* vastavalt? Kas märkad, et seostad teatud liikumisviisi kindla sooga?

Harjutus 2. Paaritants

Harjutuse eesmärgiks on normaliseerida rühmas igasuguseid paari kombinatsioone ning seekaudu mõtestada tantsijate jaoks ümber heteronormatiivse tantsupaari norm.

Tantsijad liiguvad üksinda ruumis kasutades mõnda eesti rahvatantsu põhisammu (nt labajalasamm, polkasamm, valsisamm). Kui kahel tantsijal tekib silmkontakt, võetakse tantsuvõtte ning tantsitakse natukene aega koos, kas siis ruumis ringi liikudes või kohapeal pööreldes. Siis tänatakse väikese noogutusega paarilist ning jätkatakse üksinda liikumist, kuni leitakse uus paariline. Tähtis on, et kõik saaksid kõigiga tantsida.

Võimalikud reflekteerivad küsimused tantsijatele: Kuidas tundus liikumine erinevate partneritega? Kas sinu jaoks oli erinevus, kui tantsisid samast või erinevast soost partneriga? Kuidas partneri sugu mõjutas kogemust?

Harjutus 3. Katsetamine repertuaariga

Harjutuse eesmärgiks on võimaldada õpetatavil rühmaliigil kogeda teiste rühmade repertuaari. Segarühm näiteks naisrühma oma, naisrühm näiteks meesrühma oma. Harjutus toob välja, et rahvatants on peamiselt liikumine, mitte ei kannu niivõrd sügavat tähendust sugude temaatika vallas. Tantsijad saavad õppida uut repertuaari ning lisaks kogeda ka uusi liikumiskvaliteete ja kehalist/emotsionaalset esitust.

Segarühma puhul näiteks õpetada tuntud neidude tantsu "Äiu-äiu" (autor Maido Saar) või "Simmanipolka" (autor Nelli Uustalu) ning pärast arutleda tantsijatega, kas nad tundsid, et tants esitab soostereotüüpset narratiivi, kasutab soospetsiifilist liikumist või liikumiskvaliteete ning mis tunne oli seda tantsida segarühmana?

Harjutus 4. *Impulsist liikumine*

Harjutuse eesmärgiks on arendada tantsijate võimet liikumist „kuulata“ ja kohanduda partneriga juhi ja järgija printsiibil ilma hierarhia ja soolise paralleeli (mees on alati juht) tekkimiseta. Harjutuse puhul on fookuses on sujuvus, üksteise tähelepanelik vaatlemine ja reageerimine, mitte kes „juhhib“.

Paarilised seisavad lähestikku ning juhtiv paariline teeb 1-3 rahvatantsutunnis varem õpitud liikumist/sammu. Järgija kordab neid ning juht lisab seejärel uusi liikumisi juurde. Toimub juhi ja järgija rolli vahetus. Saab kasutada ka lähenemist, kus juhi ja järgija rolle vahetatakse koguaeg harjutuse siseselt ehk üks näitab ette, teine kordab ning lisab kohe juurde enda liikumised, et esimene saaks kogu jada korrata.

Harjutus 5. *Rollide vahetamine*

Harjutuse eesmärgiks on arendada tantsijate oskust kehastada mõlemat rolli tantsus ning toetada liikumisoskuse ja tähelepanuvõime arengut. Antud harjutus tegeleb vaikimisi eeldusega, et tantsija saab või tohib tantsida ainult talle omistatud rollis.

Õpetaja valib rühmale ühe selgelt struktureeritud tantsu, millel on erinevad mehe ja naise liikumised ning mida originaalis rühm oskab hästi. Tantsu eel annab õpetaja teada, et näiteks pärast kolmandat tuuri, kaheksandal taktil või kindlal liikumishetkel (nt pöörde järel) toimub partnerite vahel rollivahetus. Ehk kui üks partner seni tantsis „mehe“ osa, liigub ta pärast märgitud hetke „naise“ rolli ja vastupidi. Rollivahetuse võib määrata ka tantsus mitu korda toimuvaks või lausa võib anda ülesandeks otsustada ise, millal paaris rolli vahetatakse, säilitades siiski muusika ja liikumise sujuvuse.

Muud reflekteerivad küsimused tantsijatele arutelu ringidesse või harjutuste järgselt:

- Kas oled ajas oma arusaamu soorollidest või tantsimisest muutnud?
- Mida peaks rahvatantsutunnis tegema teisiti, et kõik tunneksid end hästi?
- Mis teeb teie/sinu jaoks tantsuruumi turvaliseks ja toetavaks?
- Kas oled kunagi tundnud, et mõni rahvarõivaese ei sobitu sinu enesetundega? Mis tunde see tekitas?
- Kas sinu liikumine tundub erinev olenevalt sellest, kuidas riides oled?
- Kuidas tajud oma keha?

- Kas partneriga suhtlemine eeldab alati mehe-naise jaotust? Kas ja millal on see vajalik?
- Milline on sinu liikumise sisemine impulss?
- Mida õppisid enda kohta, kui tantsisid teises rollis?
- Kas sulle tundus, et liikumine muutus, kui rollid vahetusid?

Lihtlitsents

Mina, Tuuli Torop,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose, “Sooliselt kaasava pedagoogika rakendamisvõimalused eesti rahvatantsu õpetamises”, mille juhendaja on Ele Viskus, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Tuuli Torop

13.05.2025